

శ్రీ
క ర సు ం ద రి
ణి

శ్రీ బిల్వణ నాటిక కాంధానువాదము.

అ ను వా ద కు లు :

శ్రీ బిల్వణ విక్రమాంక దేవ చరిత్రాంధ్రానువాదకులును

ఆంధ్ర బిల్వణ బిరుదాంబులును

వనపర్తి సంస్థాన కవులును

నగు

శిరోమణి కప్ప గంతుల లక్ష్మణ శాస్త్రి
మాదిరాజు విశ్వనాథరావు

1947

సర్వస్వామ్యములు గ్రంథకర్త లవి.

STOCKIST

M. JAYARAMULU

PROPRITOR :

VIJAYA BOOK DEPOT

Wanaparthy Samsthanam (N. S. Ry.)

శిరోమణి
కప్పగంతుల
లక్ష్మణశాస్త్రిగారు. మాదిరాజు
విశ్వనాథరావుగారు.

తొలి పలుకు

శ్రీ బిల్వ ణకవి విక్రమాంకదేవ చరితాంధ్రానువాదమునకుఁబడప నాకవి రచించినదియె యని ప్రశస్తిఁ గాంచిన యీనాటిక ననువదింపఁ బూనితిమి. విక్రమాంకదేవచరిత శైలి కిది భిన్నమై వర్ణనములు మనో హరముగ నుండి రత్నావళీప్రియదర్శికల క్రమములో నిదియు నొక సల త్కణ మగు నాటిక యగుటవలన నాంధ్రదేశమునకుఁ దత్కవీంద్రుని చాతురినిఁ గల్పనాప్రాధిమను వెల్లడింపఁ గోరి దీనినిఁ దెనింగింప నుత్సు కుల మైతిమి.

ఈ నాటిక కొందఱి విమర్శకాగ్రేసరుల యభిప్రాయముప్రకారము శైలి మున్నగువానినిఁ బట్టి విక్రమాంకదేవ చరితముకంటెఁ బూర్వమే రచింపఁబడినట్లు కనఁబడుచున్నది. పంచాశికారచన యీ బిల్వ ణకవిదో కాదో యను సందియ మింతవఱకును విమర్శకుల హృదయములలో నిలిచియేయున్నది గాని దానివలెఁ గాక యీ కరసుందరీ నాటికలో స్వయముగ బిల్వ ణుఁడు దాను రచించినట్లే వ్రాసికొని యున్నాఁడు. విక్రమాంకదేవ చరితములోఁ గడపటిసర్గములో బిల్వ ణుఁడు దన సంపూర్ణ జీవితము వ్రాసి యది తన కడపటి రచనగాఁ దెలియఁజేయుచు నీ కరసుందరీ నాటికను గుఱించి ప్రశంసించనందునఁ గొంత సందియమున కవకాశము గలదు గాని కరసుందరీ నాటికాంత మున గ్రంథప్రశస్తి పద్యములలో నొకటిగ విక్రమాంకదేవచరిత ప్రథమ సర్గములోఁ గల యీ క్రింది శ్లోకముఁ గూర్చినందున నీ కృతిద్వయకర్త బిల్వ ణుఁడే యని నిస్సంశయముగఁ దేటపడుచున్నది.

శ్లో॥ సహాదరాః కుంకుమకేసరాణామ్, భవంతి నూనం కవితావిలాసాః

న శారదాదేశ మపాస్యదృష్టిః, తేషాం య దన్యత్రమయాప్రోహః॥

(వి. చ. సర్గ ౧.)

ఇక్కవి యీ నాటికయందుఁ దొలి నాంది జనస్తుతితో నారంభించినాఁడు. పిదప నితరదేవతా స్తుతియుఁ జేసినాఁడు. దీనినిఁ బట్టి యక్కాలమున నేతత్కథానాయకుఁడు జైనమతాభిమానుఁడై యుండ నోపు నని తోచెడిని. పిదప నిక్కవి శ్రీ పార్వతీవర ప్రసాద లబ్ధకవితా

మహత్త్వముఁ గలవాఁడనని చెప్పికొని తన యిష్టదేవములను సుతించి నందున నీతఁడు జైనమతస్థుఁడు కాఁడని తెల్లమగుచున్నది.

ఇందలి కథానాయకుఁడు చాళుక్యవంశ సంభవుఁడగు భీమదేవుని తనయుఁడని చెప్పఁబడినదేకాని నాయకుని పేరెచ్చటను గాన్పింపదు. ఇందలి యితివృత్తము చరిత్రాత్మక మగుటఁ బ్రఖ్యాతము. ఈకవి క్రీ. శ. ౧౧ వ శతాబ్దాలో అనహిల్లపురము రాజధానిగాఁ దూర్పు గుజరాతు దేశము నేలిన భీమదేవతనయు నాస్థానమున నుండి యీ నాటికను వ్రాసినట్లున్ను, దీనితర్వాతనే యితఁడు విక్రమాంకు నాస్థానమునకు వచ్చి యట విక్రమాంక దేవచరితమును వ్రాసినట్లున్ను. బ్ర॥ వే॥ మానవల్లి రామకృష్ణకవి ఎం. ఏ. గారు సెలవిచ్చినారు.

ఇది దశరూపకములలో మూర్ధన్యము లగు నాటక ప్రకరణము లకు సంబంధించిన నాటిక. నాటికాల్పణమును శ్రీ భరతముని తన నాట్యశాస్త్రములో నిట్లు నిర్వచించినాఁడు.

శ్లో॥ అనయోశ్చ (నాటకప్రకరణయోః) బంధయోగాత్

అన్యోభేదః ప్రయోక్తృభిః కార్యః

ప్రఖ్యాత స్త్వితరోవా నాటి సంజ్ఞాశ్రితే కావ్యే

స్త్రీప్రాయా చతురంకా లలితాభినయాత్మికా సువిహితాంగీ

బహుగీత నృత్యవాద్యరతి సంభోగాత్మికా చైవ

రాజోపచారయుక్తా ప్రసాదన కోధదంభ సంయుక్తా.

(నా. శా. ౧౦ అధ్యాయం)

రసభావాలంకారాలంకృతమై గంభీర భావవిలసితమై సలక్షణ మైన యీ మహాకవి నాటికను దెనింగింప సాహసించిన మే మెంతవఱకుఁ గృతార్థులమైతిమో యిందుకు సహృదయుల హృదయములే ప్రమాణము. ఈ మాసేవ యాంధ్రసాహితీలోకమునకు నేకొంచె ముపకరించినను మేము కృతార్థులము. ఇందు మార్పందగిన యంశములను విద్యత్కవి తల్లజులు దెప్పినఁ గృతజ్ఞులము.

ఈ గ్రంథ ముద్రణమునకు పూర్తి దిద్ది మాకు సాయమొనర్చిన విద్యార్థిరోమణి బ్ర॥ వే॥ కేశవపంతుల వెంకటనరసింహశాస్త్రి మిత్ర వరులకును ఈ యనువాదమునకు మమ్మఁ బురికొల్పి మూలగ్రంథమిచ్చిన

శ్రీ సురవరము ప్రతాపరెడ్డి బి. ఏ. బి. ఎల్. గారికిని, మేము వేడిన
 తోడనే వెనుదీయక మాపై వాత్సల్యముచే నీ యనువాదమునకు విపుల
 మగు పీఠిక వ్రాసి యిచ్చిన బ్ర॥ వే॥ కురుగంటి సీతారామ భట్టాచార్యులు
 ఎం. ఏ. గారికిని, నేతద్దగ్రంథ ముద్రణమునకు ధనసహాయము
 చేసి తమ యసహన భాషాభిమానమును నౌదార్యమును బ్రకటించిన
 శ్రీ ఆత్మకూరు సంస్థానము దివాన్ శ్రీ నరసింగరావుగారికిని మా కృత
 జ్ఞతాభి వందనము లర్పించుచున్నాము.

ఇట్లు,

అ ను వా ద కు లు

ప రి చ య ము

బిల్వణుడు అను నామమే యాయన కాశ్మీరదేశవాసియని చెప్పుచున్నది. ఈయన గొప్పకవి. ఈయన కాశ్మీరమును వెడలి యనేక స్థానములలో కవిగా వరలెను. మొదట నాయన యయోధ్యలో కొంతకాలముండి చేదిదేశమును నామాంతరముగల దాహలదేశమునకు వచ్చి యచ్చటి యాస్థానమున కొంతకాలముండెను.

ప్రాచీన చాళుక్యరాజ్యము రాష్ట్రకూటులచే విచ్ఛిన్నము చేయబడినవెనుక చాళుక్య లచ్చటచ్చట చిన్నరాజ్యములకు పాలకులైరి. అట్టి చాళుక్యుల వంశముకంటి ఘోరరాపర నామముగల లాటదేశమున నేలుచుండెను. ఈ వంశమునకు మూలరాజును నాయన మూలపురుషుడు. ఆ తర్వాత చాళుక్యరాజులలో మొదటివాడగు తైలపుడు రాష్ట్రకూటరాజగు కక్కలుని నోడించి మరల చాళుక్య సామ్రాజ్యమునకు మూలపురుషుడయ్యెను. ఈ తైలపుడు తన సామ్రాజ్య విస్తృత కార్యములలో లాటదేశము నేలుచున్న మూలరాజునోడించి సామ్రాజ్యాంతర్భాగము చేయుట యొకటి. మూలరాజునకు అణహిళ్ళపురము రాజధానిగా నుండెను. తైలపుడు అణహిళ్ళపురమును గెలచినవెనుక తర్వాతిరాజులంత పరాక్రమవంతులు కాకపోవుటచే మరల లాటము స్వతంత్రమైనట్లు కన్పట్టును. ఆహవమల్లుని కాలమువరకు స్వతంత్రముగానే యుండిపోయెను. ఈ మధ్యకాలమున ననగా క్రీ. శ. 973 నుండి 1040 వరకు నచ్చట కొందరు రాజులేలిరి. వారిచరిత్ర మనకప్రస్తుతము. క్రీ. శ. 1040 వ సంవత్సరప్రాంతమున నచ్చట భీమదేవుడను రాజేలుచుండెను. ఆహవమల్లుడు భీమదేవునోడించి మరల లాటదేశమును వశపరచుకొనెను. భీమదేవుని కుమారుని కాలమున బిల్వణుడు లాటదేశముననే అణహిళ్ళపురమున నాస్థానకవిగా నున్నట్లు కన్పట్టును. భీమదేవుని కుమారునిపేరు మనకు తెలియదు. కవియు దానినియ్యలేదు. ఈ విషయము నాటకమునందలి,

“భీమతనయుండౌరా కథానాథుడౌ”

అను పద్యభాగము తెల్పుచున్నది.

విక్రమాదిత్యుడను నపుర నామముగల విక్రమాంకదేవుడు ఆహవ మల్లుని కుమారుడు. ఈయన, తండ్రియగు ఆహవమల్లుని కాలమున సామ్రాజ్యోత్తరభాగమును తండ్రికి ప్రతినిధిగా నేలుచుండెను. అప్పుడు బిల్హణునితో పరిచయమేర్పడి యుండును. క్రీ. శ. 1076 లో తాను చక్రవర్తి యైనతర్వాత బిల్హణుని తన యాస్థానమునకు పిలచి యాయ నచే విక్రమాంకదేవచరితమును రచియింపించెను.

తరువాత బిల్హణుని తనరాజ్యమున విద్యాపతిగా నొనర్చి గౌర వించెను. రాజు బయటకు వెడలిసపుడు బిల్హణు డాయనముందు గజా రూఢుడై వెడలుచుండువాడట! కొంతకాలమునకు కవిశత్రువుల కుతం త్రములచే విక్రమాంకదేవుడు బిల్హణుని సర్వస్వమును గొని యాయ నను వెడలిపడచెననియు, తరువాత మాళవదేశమున నప్పుడేలుచున్న హర్షుడాయన కాశ్యపుని సంతోషముతో నిచ్చినట్లును రాజు తరం గిణివలన తెలియును.

బిల్హణుడు రెండు గ్రంథములను రచించెను. వానిలో నీ నాటిక యొకటి. దీనిని లాటదేశమున అణహిళ్ళ పురముననున్న కాలమున రచిం చెనని మున్నే చెప్పియుంటిని. ఆ విషయము నాటికయందలి,

“ఈ యణహిళ్ళపట్టణాలంకార భూతమగు శాంతుత్సవ దేవా లయమున”

అను ప్రస్తావనాభాగము స్పష్టపరచుచున్నది. కావున నీనాటిక యాయన మొదట రచించిన గ్రంథమని గట్టిగా చెప్పవచ్చును. రెండ వది విక్రమాంకదేవ చరిత్రము. చారిత్రకముగ నది మిక్కిలి విలువగలది యని చారిత్రకులచే కొనియాడబడుచున్నది. ఈ నాటిక భాషాంతరీక రించిన కవిద్యయమే కావ్యమునుకూడ భాషాంతరీకరించుట ముదా వహము. కావ్యముయొక్క ప్రాశస్త్యాదులు మనకిట నవసరములేదు.

నాటికయందు భీమరాజపుత్రుని ప్రశంస యుండుటచేతను, భీమ రాజు విక్రమాంకదేవుని తండ్రియగు ఆహవమల్లునికి సమకాలికుడగుట చేతను, విక్రమాంకుడు క్రీ. శ. 1076 న సామ్రాజ్యపదవికి వచ్చియుం డుటచేతను, నీ నాటిక 1080 ప్రాంతమున బిల్హణుడు రచియించి యుండ వలెను. మరియు విషయము. విక్రమాంకదేవుని తండ్రియగు ఆహవ

మల్లుని విజయయాత్రలో తండ్రికి విక్రమాంకదేవుడుకూడ సాయముగా నున్నట్లు తెలియును. కాని ఆహవమల్లుని యనంతరము విక్రమాంకదేవుని యన్నయగు సోమేశ్వరుడు దాదాపు ఆరేడు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసినట్లు చరిత్రాధారములు కలవు. ఈ సోమేశ్వరుడు పరాక్రమవంతుడు కాకపోవుటచేతను, ప్రజలను పీడించుటచేతను, రాజ్యమును కోల్పోయి విక్రమాంకదేవుడు చక్రవర్తి యయ్యెను. కావున భీమదేవతన యుడు అణహిల్లపురమున క్రీ. శ. 1080 కు పూర్వము రాజ్యము చేయుచుండవలెను.

ఆహవమల్లుడు రాజ్యమునకు వచ్చిన మొదటనే తరములనాటి శత్రువులగు చోడులపై మొదట వెడలి, తరువాత మాళవదేశమును జయించి, యనంతరము కొంతకాలమునకు చేదిదేశాధిపతియగు కరుని, నాయనకు బాసటగావచ్చిన భీమరాజును నోడించెను. క్రీ. శ. 1040 సంవత్సరమున రాజ్యమునకు వచ్చిన ఆహవమల్లునికి కార్యములన్నియు దాదాపు 15 సంవత్సరములు పట్టియుండును. అనగా భీమరాజు క్రీ.శ. 1055 ప్రాంతమున నుండియుండును. తరువాత నాయన కుమారుడు రాజ్యము చేయగా, నాయన కథానాయకుడైన యీ నాటిక క్రీ. శ. 1070 కిని క్రీ. శ. 1080 కిని మధ్య రచితమై యుండునని చెప్పనొప్పును. భీమరాజు తనయునకు సంపత్కరుడు మహామాత్యుడని ప్రస్తావనవలన తెలియుచున్నది.

భీమదేవుని సమకాలికుడగు నొక కర్ణరాజు కలడు. ఈయన పశ్చిమవయసున కర్ణాటరాజగు జయకేశియొక్క కుమార్తెయగు మల్లదేవిని వివాహమాడినట్లును, నీ యుదంతమును కీర్తించుటకై బిల్లులు కరసుందరీ నాటికను వ్రాసినట్లును చెప్పుదురు. కరసుందరి యను నామకర్ణ మీయూహకు సహకారి యగుచున్నది. కాని నాటకమును బట్టి భీమరాజుపుత్రుడు కథానాయకుడని చెప్పియుండుటచే కర్ణరాజు కథానాయకుడు కాడనుట స్పష్టము. మరియు నాయక నామధేయమే కరసుందరి యని యుండుటచే, కర్ణరాజు వృత్తాంతమే తొలగుచున్నది. ఇంతేకాక భీమదేవతనయుడు కథానాయకుడగుటచే కర్ణరాజుతర్వాత కొన్నిసంవత్సరముల కీ నాటకము రచింపబడినట్లు చెప్పవలెను. కాబట్టి

కరరాజ వృత్తాంతమునకును నీ నాటకమునకును సంబంధము చెప్పుట పొసగకున్నది.

బిల్వణుడు లాటదేశము చుట్టునున్న రాజ్యములను బాగుగా నెరిగి యున్నట్లు నాటికయందు దృష్టాంతములు కలవు. ఘూరర, మేదపాట, మాలవ, హూణ స్త్రీలు “కామశ్రమవాః కణంబులు తోలంగన్ వీచెడున్ దెమ్మెరల్” అని వ్రాసినాడు. ఘూరరమునకు, మేదపాట (రాజస్థాన) మాళవ దేశములు సరిహద్దురాష్ట్రములు. ఆకాలమున కింకను హూణ స్త్రీ లక్కడక్కడ నున్నట్లు మన మనుకొనవలెను. బిల్వణుడు మేదపాట మాళవా స్థానములను కూడ యెరిగియుండు ననుకొనుటలో తప్పేమియు లేదు.

గ్రంథపీఠికనుబట్టి బిల్వణుడు “సాహిత్యోప నిషన్నిషణమతి” యని తెల్పుకొని యున్నాడు. ఇందువలన నీయన వేదాంతశాస్త్రము నందును నభినివేశము కలవాడని తెలియును. సాహిత్య శాస్త్రము నీయన యాపోశనము పట్టినట్టియన రచించిన రెండు గ్రంథములే సాత్యమిచ్చుచున్నవి. ఈయన స్వదేశమగు కాశ్మీరము సాహిత్య శాస్త్రము నకు పుట్టినిల్లనకతప్పదు. శ్రీ శంకరులుగూడ కాశ్మీరము వెడలి సర్వజ్ఞ పీఠము నలంకరింపవలసి వచ్చెను.

బిల్వణుని కాలమున కింకను జైనమతమా ప్రాంతమున కొంత ప్రచారమున నున్నట్లు స్పష్టము. రాష్ట్రకూటుల కాలమునాటికే మరల వైదికమతము తన యథాస్థానము నలంకరించెను. కాని జైనమతము కూడ ఉన్నదనుట స్పష్టము. నాటికలోని ప్రథమశ్లోకము జిన మూర్తి యొక్క స్థితప్రజ్ఞత్వము నుగ్గడించుచున్నది. జిను డని విష్ణువ్రతనకును నామము కలదు. అయినను నచ్చటి “జినుడు” అను పదమునకు జినదేవు డనియే యర్థము చెప్పకొనవలెను. “గిరివలెనిల్చు” అను పద్యభాగము తీర్థంకరాకారమును స్ఫురింపజేయుచున్నది.

బిల్వణుని కాలమున లలితకళలలో నభినివేశ మెక్కువగానున్నట్లు కానవచ్చును. ప్రస్తావనలో దాక్షిణాత్య నటీప్రశంస కలదు. ఆ కాల మున దాక్షిణాత్యులు నాట్యకళయందు ప్రవీణులగుటచే రాజస్థానము లలో వారి కాదరముండెడిది. అనర్థ రాఘవాది నాటకములలో కూడ

దాక్షిణాత్య నటీ ప్రశంస కలదు. రాజసభలలో నృత్యమొక ముఖ్యం శము. మరియు చిత్రలేఖనమునకు కూడ గొప్ప స్థానముండెడిది. నాట్య మనుటలో గానము, కవితయు నిమిడియున్నవి. ఈ యంశములన్నియు భాసకాలమునుండి కూడ అనువృత్తములుగా వచ్చుచున్నట్లు కన్పడును.

బిల్వణునికి వెనుకనుండిన నాటకకర్తల గ్రంథములు బహుళ ప్రచారములో నున్నట్లు మన నాటికవలన తెలియును. భాస, కాళిదాస, శ్రీహర్ష, రాజశేఖరుల నాటకములందలి చిహ్నములీ నాటిక యందు స్పష్టము కాగలవు. అందును స్వప్న వాసవదత్తయు, మాళవికాగ్నిమిత్రమును కర్పూరమంజరీ విద్ధ సాలభంజికలును నీ నాటికకు వర వడిగా నున్నట్లు పెక్కు దృష్టాంతములను చూపవచ్చును.

నాటికకును నాటకమునకును నొక్క యంక సంఖ్యయందే భేద మున్నది. మిగిలిన లక్షణములలో రసమునుగూర్చి యెంతమాత్రమును భేదము కానము. నాయకుని విషయమున పత్సరాజు, అగ్నిమిత్రుడు, మొదలగువారెట్టి నాయకులూ, యిందలి నాయకుడును నట్టివాడే! ఒక వైపున స్త్రీలోలుడయ్యు, మరియుక వైపున తన సేనాబలముచే పరరాజ్య ములను గెలచినవాడే! వాసవదత్తా మాళవికాగ్నిమిత్ర రత్నావళీ కర్పూరమంజరుల యితివృత్తము లెంత ప్రఖ్యాతములూ, యిందలి యితి వృత్తమును నట్లే! నాటిక సట్టకమంత ప్రాకృతభాషామయము కాదు. నాటిక నాటకముయొక్క సూక్ష్మరూప మనవచ్చును. ఇట్లే ప్రకరణాదులు.

కుప్తముగా నిందలికథ యిది. చాణక్య భీమకుమారుడు చక్ర వర్తి యగునని చెప్పిన జ్యోతిషమున కనుగుణముగా సేనాపతులను దేశ ములపై కంపును. కరసుందరి యను విద్యాధరబాలిక యంతఃపురమున నుండును. రాజు తన స్వప్నమందామెనుచూచి విదూషకునితో చెప్పును. తరువాత యామె చిత్రమును చూచును. చూచుచుండగా దేవి వచ్చి రహస్యము గుర్తెరుగును. ఎత్తుపై యెత్తులు జరుగును. దేవి యొకమారు కరసుందరీ వేషమును ధరించి రాజును మోసగించును. దేవి బంధువగు నొక బాలకుని కరసుందరీ వేషమును ధరింపజేసి యంతఃపురముననుంచి, నిజమైన కరసుందరిని రాజుతో కలియు తంత్రము మంత్ర నిర్వర్తించును.

దేవి కరసుందరీ వేషధారియగు బాలకుని రాజున కర్పింపబోగా నామె నిజమైన కరసుందరిగా తేలును. ఇంతలో రాజునకు యుద్ధ విజయవార్త వచ్చును. దానితో దేవి సంతసించి వివాహమున కొప్పుకొనవలసి వచ్చును.

రాజు చక్రవర్తి యగునను జ్యోతిషము, నాయిక కలలో కన పడుట, చిత్రమునందు నాయకుడు నాయిక ప్రతికృతిని దర్శించుట, దేవి అసూయ, రాజును దేవియవమానించుట, విదప పశ్చాత్తాపము, ఇంతలో విజయప్రాప్తి, సంతోష చిహ్నముగా రాజునకు సమర్పించి సఖ్యము నెరపుకొనుట మొదలగునవి దాదాపు భాస, కాళిదాస, శ్రీహర్ష రాజ శేఖర కవుల రూపకములకు సమాన విషయములు. వారి రూపకముల యందు ప్రతిభగాని, విశిష్టతగాని, యిందు లేదనియు, నిది వాటి ప్రతి బింబము మాత్రమే యనియు చెప్పక తప్పదు. కాని బిల్వణుని వాక్కు మాత్రము రసవంతమై తత్త్వద్వారసముల కుచితమై యొప్పారుచున్నది. ఈ నాటిక యొక్కటియేకాదు. తరువాత వచ్చిన నాటికలన్నియు వెనుకటివాని శక్తి రహిత ప్రతిబింబములనియే చెప్పవలెను. కరసుందరీ నాటికయందుకంటె విక్రమాంకదేవ చరిత్రమునందు కవి తన కవితా సామర్థ్యమును చూపియున్నాడు. ఇది యాయన ప్రథమ కృతియని వెనుక మనవిచేసియుంటిని.

కథా సంవిధానమునందేగాక వర్ణనా విషయము, సంభాషణా వాక్యములు మొదలగునాని యందుకూడ వెనుకటికవుల వాక్యముల ప్రతి ధ్వనులు వినబడుచుండును. కొన్ని యుదాహరణముల నిత్తును.

“తుదిన్, దరుణీరత్నము మెల్లనన్దిరిగి” (అం. 1 పుట 17.)

శాకుంతలములో శకుంతల వస్త్రము కంటకములకు తగుల్కొనె నను మిషచే దుష్యంతుని వెనుకదిరిగి చూచును. ఇట్లే మాళవికాగ్ని మిత్రమందును కలదు.

“విరించి యేకరణి సూత్రించన్ సమర్థించునో” (అం. 1 పుట 17)

ఇది “నజానేభోక్తారం కమిహాసముపస్తాస్యతివిధిః” అనుదానికి ప్రతిధ్వనికాదా?

“ఆ త్రైలోక్యసుందరి యిచ్చటనే కనుచూపుమేరలో.....
నుండగలదు.” (అంక. 1 పుట 20)

ఇది విక్రమోర్వశీయములోని విదూషకుని వాక్యమునకు ప్రతిధ్వని
యని వేరే చెప్పబనిలేదు.

ఒకచోట భవభూతి వాక్యప్రతిబింబము కాననగును.

“బింబంబుగ, ప్రోతగా ఘటితగా,” (అం. 2 పుట 35)

ఇది “లీనేవ, ప్రతిబింబితేవ” అను వాక్యములను స్ఫురింపజేయుట
లేదా?

ద్వితీయాంకమున నాయికా నాయకుల కేకాంతము లభింపజేయు
టకై విదూషక చేటులు వెడలిపోదురు. మాళవికాగ్నిమిత్రాదులగు కాళి
దాస నాటకములయందలి కథా సంవిధాన ప్రతిబింబ విదియనజెల్లును.

విరహాలేఖా ప్రసంగముకూడ విద్ధ సాలభంజికాదుల యందలి
వాని ప్రతిబింబమే ననవచ్చును.

“ఆయతాక్షము” “ఆకేకరాక్షి” మొదలగు పదములుకూడ ప్రతి
ధ్వనులే యగును.

“వైవాహిక హోమధూమకలనా మీలత్కపోలాస్య” మను పద్య
భాగము శ్రీహర్షుని ప్రియదర్శికయందలి “ధూమవ్యాకులదృష్టిః” అనుదాని
ప్రతిధ్వనిగనే కన్పట్టును.

విదూషకుని స్వస్తి వాచకములుకూడ నీ సందర్భమున నుల్లేఖింప
వలసిన విషయములు.

ఈవిధమున ననేక ఛాయలు కాననగును.

కొన్ని పాత్రనామములలోకూడ యిట్టి స్ఫురణమునే కలుగ
చేయుచున్నవి. ప్రాచీన నాటికలయందలి యాగంధరాయణ, భాగు
రాయణుల కుద్దిగా నిందు బాదరాయణుడున్నాడు. ఒకచేటి వకుళా
వళియను నామముకలది. మాళవికాగ్నిమిత్రము నందలి వకుళావళిక
కీమే ప్రతిబింబము.

అక్కడక్కడ బిల్వణీయమని పిలువబడు చౌరపంచాశికయొక్క
ఛాయలుకూడ కన్పట్టుచున్నవి, రెండుదాహరణము లిచ్చెదను.

“జీవనములన్ రక్షింప మందయ్యెడిన్” (పుట 52)

ఇది “ఇందీవరాక్షితవ” యను శ్లోకమును స్ఫురింపజేయుచున్నది.

“దానిలోపలిగలనల్పు దైవవిధిబాసెనో, వారిభవాకరామృతా మల
నవ వీచిధౌతమయు మానెను” (పుట 31)

ఇందు “అంకంకేపిశశంకిరే” అనుదాని యందలి ఛాయ కలదు.
ఇంతమాత్రమున దాని కర్తృత్వము బిల్వణుని కంటకట్టుట నా యాశ
యముకాదు.

మొత్తమున నీ నాటిక శృంగారరస ప్రధానమై సహృదయుల
కానందము కల్గించుననుటలో నెట్టిసందియము లేదు. భాషాంతరీకర
ణముకూడ కవిద్యయము బాగుగా నిర్వర్తించినారనియే చెప్పవగును.
బిల్వణునిది ద్రాక్షాపాకముకాదు. కదళికిని నారికేళమునకును మధ్య
నుండును. భాషాంతరీకరణమును నట్లేయున్నది.

ఇంతటితో నీ నాటికను పాఠకులకు సమర్పించుచున్నాను.

నాంపలి, హై. ద. }

14-3-47.

సహృదయుడు,

కురుగంటి సీతారామభట్టాచార్యులు,

హ. ప.

క ర మ ం ద రీ

దే వ తా స్తు తి

ఉ॥ శ్రీ సతి తన్ను మేలమునఁ జేరి యిదేల? యుధిన్? సురారులన్
వేసము మారి మోసమున బీర మడంతువు తూత్రమానె! నీ
వేసవి శౌరి వాదు వన దృప్తిపుత్రుతి కిద్ది ధర్మశ్శమా
నోసుమ గాత్రి! యంచు మఱ మూన్చుముకుందుఁడుపోచునీకృతిన్

మ॥ కలిబన్నంబుఁ దొలంచఁగా మనమునన్ గాంక్షించి నిచ్చల్ ధరా
తలవైకుంఠము వేంకటాద్రిపయి భక్త వ్రాతముల్ గొల్పఁగా
నెలవైయుండి యభీష్టముల్ కరుణతో నిండారఁబూరించు వే
ల్పుల మిన్నన్ భజియింతు మంచితనచస్ఫుర్తిన్ బ్రసాదింపఁగన్

ఉ॥ ఆకృతు లందు గర్భభవమై నరవర్తన డాయులోపముల్
లేక, స్వయంబుగా నిల నిలిపరిపు త్తుతికై జనించి, తాఁ
బ్రాకృతలీలఁ జూపి, యనపాయతఁ గూర్చున్మసింహమూర్తి మా
వాకులయందు నిల్చి యనవద్యకవిత్వమహత్త్వ మిచ్చుతన్

క వి ప్ర శస్తి

క॥ మునునా యిలువేల్పులఁ ద
త్సనామ పితరులను గుళిక సద్వంశుజులన్
మనమునఁ గవిలత్కుణుఁడన్
బ్రీణుతించెద శ్రీనివాస పద్మావతులన్.

తే॥ గీ॥ చెలఁగి గృహదైవతంబైన శ్రీనృసింహుఁ
గొలిచి తల్లిని లక్ష్మమ్మ గురువు రామ
రాయుఁ శౌండిన్య గోత్ర సంభ్రమముమీఱఁ
దొలుత నీకృతి విశ్వనాథుఁ డనుదలఁతు.

ఉ॥ భారతి సేవసేయుటకుఁ బాటువడం దలపెట్టి యొంటిగా
దారులఁబట్టి పోవుచుఁ బదంబుల సంగమదేశమందు వ్యా
పారులుగూడి యేకముగ వర్తకమున్, జయశీల మానటుల్
దీరుచుమాడ్కిఁగూడి విశదీకృత సౌహృద మేర్పడంగ దు
ర్వార విధాన్లధీకృత సుబంధుర పూర్వకవిత్వ ధోరణిన్,
సారరసాద్యలంకరణ సంగతిగా నొనరింపఁ గోర్కొనె
వారఁగ విక్రమాంకుకథఁ బ్రాథత లక్ష్మణ విశ్వనాథులన్
ధీరుల మేముగూర్చితిమి తెల్లన నాటికఁ గర్ణసుందరిన్.

స హ య క పృ శం స

శా॥ రామద్రోణ ముఖద్విజాత్త పరమబ్రాహ్మ్యంబు తూత్రింబు నీ
భూమిన్ సాశృతి నేకదేశముగ విస్ఫూర్తిన్ గడున్ గాంచు నా
భూమినిర్జర వంశమం దరుదె సంబోధించి యార్వేల వం
శామాత్యవ్రజ మగ్నియాఁయిగ మహేంద్రః పౌఢిఁగిర్తింపఁగన్.

శా॥ త్రైలింగ్యావని రెడ్డిరేండ్లు వెలమల్ ధాత్రిన్ గడున్ మించుటల్
వాలాయమ్ముగ వారిసాయము వహింపంగల్గియేకాదె యా
మేలున్ గాలవిపర్యయంబున ధనామేయాంధకారమ్మునన్
భూలేఖేంద్రులు విస్మరింప నెటు పోవున్ దన్నిసర్గోన్నతుల్.

మ॥ మును రాజుల్ సతతంబుఁ గయ్యములలోఁబోరంగనై పాలితా
వని నిల్పిపనియట్లు కృష్ణకు నుదగ్భాగంబు తామాకృ మిం
పను యత్నించుచు మక్క రాన్వయజు లాహ్వనించి రెవ్వారి నా
ఘనుడౌ కొండయమఁత్రిశేఖరు గణోత్కర్షంబు సామాన్యమే?

శా॥ ఆ రెడ్డింద్రులకున్ హితంబుమెయిఁ గొండాద్యుండుఁ దద్వంశజుల్
పారంపర్యముగా నమాత్యు లగుచున్ బ్రాజ్యక్షమాపాలనా
ధౌరంధర్యమునన్ సహాయు లగుచున్ దద్దన్ బ్రథన్ గాంచి ర
వ్వారిన్ దా మరపించెఁ గూర్మయ గుణభ్రాజిష్ఠుఁ డూర్జస్వియై

వ॥ అట్టి గుణోదారుండగు కురుమయ్యకు వెంకన్న సింగన్న యను
నిర్వరుసుతు లుదయించిరి. అందు

క॥ కూర్కామాత్య తనూజుడు
నిర్మలమతి సింగమంత్రీ నృపనీతికళా
మర్మజ్ఞు డయ్యె మంత్రీగ;
వర్మంబై ముక్కరాన్వవాయనృపునకున్.

చ॥ తనసచివుండునై తనకుఁ దద్ద హితంబునుగోరి శత్రుశా
సనమును రాజ్యపాలనము సల్పునెడన్ సయిదోడుగా మెలం
గినఁ గని మెచ్చి యాత్మపురికేవల సోమనృపుండు భూమిసీ
మను నియమించి సింగనకు మాన్యముగా నొనఁగన్ గ్రహించుచున్

క॥ జనముల జితగూర్చి యటన్
మనుకుల నొనరించి తనదు నామమునన్ సిం
గనపేట యనన్ నిలిపెను
ఘనవనవాపీతటాక గణనీయముగాన్.

గీ॥ శిష్టుడగు వెంకనయు నరసింగరాయుఁ
డనఁగ సింగనతనుభవు లవనిజాని
కార్యనిర్వహణక్షమాఖర్వు లఖిల
మంత్రితంత్రజ్ఞు లలరి రిమ్మహి నుతింప.

క॥ సుతులిర్వరు వెంకనకున్
శితబుద్ధులు సింగనయును చినసింగనయున్
జితగురువులు మంత్రజ్ఞత
నతిచతురులు వొడమి రందు నాద్యుడు హితుడై

క॥ తనజీవితంబు దాకను
జనపాలాస్థానమందు సచివుడయి యశో
ధనశేషుడయ్యె దమ్ముడు
దనయుడు దనకన్న మున్న తరలఁగ దివికిన్.

కం॥ నరసింగరాయుఁ డచ్చమ
తరుణీరత్నంబునందుఁ దనయులఁ గనియెన్
గిరిధైర్య గోపనార్యున్
నరనుతగుణు బాలకృష్ణు నయజితధిషణున్.

వ॥ అందగ్రజుండు,

చ॥ దినదినవర్ధమానమగు ధీయుతిఁ దీరి కలాతతిన్ రహిం
చినఁ గని భూమిజాని తనచెంగట నొక్కనియోగమందు ని
ల్పినఁ దనకార్యమందుఁ గడుఁ బ్రజ్ఞయెలర్పఁగ జాగరూకుడై
జనపతియున్ జనంబులును సంతసమెంతయు నొంద మించుచున్.

కం॥ తనదేవి శేషమాంబా
వనితామణియందుఁ గాంచె వనధిగభీరున్
ఘనసుగుణగణాన్వితు స
జననుతు నరసింగరాయు సౌజన్యయుతున్.

చ॥ ఆల నరసింగరాయబుధుఁ డాంధ్రము నాంగ్లముఁ బారసీక మొ
జ్జలకడ నన్యదేశముల శ్రద్ధగనేర్చి కడుంబ్రవీణుడై
కులమున వన్నెకెక్కి యనుకూలుఁడునాఁగఁ బ్రసీద్ధిగాంచి తా
నలఘుమతిప్రశస్తి వ్యవహారవిదుండనఁ గీర్తిగాంచుచున్.

కం॥ ఘనుడారసికుఁడు కవితా
వనితారత్నమున కధిక వాల్లభ్యమునన్
గనకనికేతన మొనరిం
పను దలఁచుచునుండి యొక్కపరి మాతౌడన్.

చ॥ పనుపడి ముచ్చటించి హితబాంధవు లీరఘ్న తెన్గుబాసలో
ఘనమగు ప్రౌఢబంధమున గ్రంధములన్ రచియించి యాదటన్
దెనుఁగుపొలంబునం గల సుధీనిధులన్ వనియించినార లం
చని వచియించి సారకవితాదర మేదురధీరధోరణిన్.

కం॥ కృతిమూలంబునీల సం

స్తుతికీర్తులు సప్తసంతతులలోనన్ సం

గతమగు నని బుధు లన మీ

కృతులకుఁ దోడ్పాటుసేయఁ బ్రీతి వొడమెడున్.

మ॥ ప్రియ మొప్పారఁగ నాకు మీకృతులలో శ్రీవిక్రమాంకావనీ

ప్రియచారిత్రముఁ గర్ణసుందరికథన్ విన్పింపఁగా వీనువిం

దయి తత్కావ్యయుగంబునం దొకటి మిమ్మాశించితిన్ ముద్రణ

క్రియ సేయింపఁగ నాసహాయమున కంగీకారమున్ జూపుఁడీ.

కం॥ అని పలికిన మామిత్రుని

వినయవచోరచన కాత్మఁ బ్రియమొందుచు మే

మనుపమసౌహృదమున నా

యనఘుని సాహాయ్యమూన నొ చిత్తమున్.

చ॥ నవకవు లెందఱో దినదినంబును స్వేచ్ఛమెయిన్ రచించుటన్

నవకముదప్పెఁ బూర్వకవనంబు ప్రబంధపు ఘక్కిఁచిక్కెఁ దా

నవకలనంబు భారతికి నాఁటె ర సోజ్జ్వల పుష్టిలేమి, మా

నవ, కడుమించు నీయవగుణాలని మిత్రులు ప్రోత్సహించినన్.

చ॥ కవితిలకుండు చిల్పిణుడు కావ్యముగా సురభాషవిక్రమాం

కవిభుచరిత్రమున్ రసవికాసము లుల్లసిల్లన్ రచించె, స

త్కవికుల మాతృమెచ్చఁగ విదర్భజరీతిఁ బ్రసన్నశైలిఁ గా

కవినికరంబు తల్లడిలఁగా నిలఁగా నిల నెల్లకాలమున్.

తే॥ గీ॥ కర్ణసుందరియను నాటికన్ రచించె

దదను నాబిల్ల ణుండె కోవిదులు మెచ్చ

నీకృతిద్వయిఁ దెనుఁగునం దేము పొంథ

బంధమునఁ గూర్చితిమి ప్రబంధములు గాఁగ.

వ॥ మా మిత్రుని ప్రార్థనఁబట్టి ముద్రింపించుటకు,

చ॥ తలఁచి లఘుప్రకారముగఁ దత్కులవర్ణన సల్పి తద్యశం

బిల నిలఁ గర్ణసుందరి సమిద్ధకృతిక దదభీష్టభంగిమైఁ

దొలిపలు కౌసటుల్ వరుసతోఁ గుదిరించితి మీక్షితిక బ్రవ

ర్తిలుఁ గృతియుక సహాయకునివృత్తము నారవిచంద్రతారముక.

కర్త సుందరి (నాటిక)

నాంది

చ॥ అరయవో నీకుఁగా బడలునంగము, నన్నిరసింపఁబోల, చే
యరవున స్త్రీవ్యధాకరుఁడ వొందెదుసౌఖ్యము? కౌఁగిలింపు, బం
గరు జిగియంగముల్ దవులఁగా, ననియచ్చరపిండువల్కఁగా
గిరివలెనిల్చు నాజినుఁడు ట్టేమముఃగూర్చుచు మిమ్ముఁబోచుతన్.

మఱియు,

మ॥ హరుఁడు ధూళన మైనవెంబడిన, సంధ్యా రాచిధిన్ దట్టు నే
కరతాలత్రయి శ్రోత్రగోచరముగాఁ, గౌమార కేకీంద్ర, మ
గ్గిరిజాదృష్టిమదింపఁ, గేకలిడుచున్ గీడించు, మీకుఁ నిరం
తరమున్ దన్నినదత్రయం బడరు సంతాపత్రయిన్ బాపుతన్.

మఱియును,

చ॥ ఇది గళ రేఖ మోము నెఱకింపగు, నీగళ రేఖకుఁ గుచా
స్పదరమయొప్పు, నాకుచవిభాతికి నుద్దియకొనటంచు నీ
చదురునఁ బాలవెల్లివరుసన్ బ్రభవించురమన్ గుతూహలం
బెదఁగదురంగఁ గాంచుహరిదృష్టులు పేముడిఁ బెంపుఁగాంచుతన్.

నాంద్యంతమున

సూత్రధారుఁడు:- ప్రభాతమగుచున్నది.

చ॥ అదె యపరాద్రిశ్యంగతలమందిన చంద్రము బింబమస్తమున్
గదియు, వియోగినీజనము గాసిలిపల్కెడు దూఱులన్ వలెన్;
గదియు సురేంద్రదిక్కున నొకానొక సాంధ్యవిలాస, మల్కమైఁ
బొదలు చకోరికాపటలిఁ బొల్పుగుకన్నులకున్ సమానమై.

చ॥ నిలయచకోరికాళి తపనీయమయాలయజాలకాంతరం
బులబడు చంద్రికాసలిలమున్ గ్రహియించు శిలోఁచవృత్తిమోఁ
సులియని పావురాలగవి నొప్పిన తల్పగృహంబులున్ బియుల్
కిలిసి రతిశ్రమన్ సుఖముగా నిదురించు విధంబుదెల్పెడున్.

చ॥ సురపతి దాడినుంబు పువ్వుజూపెను దూర్పున, సంతరిక్షమున్
తరువునఁ గుట్టలద్యుతుల తారకలున్ నిగఁగోలుపోయె, నా
వరుణదిశాతటిన్ దుహినభాసునిమూర్తియుఁ గాంచనయ్యె, గ
స్తురి హరిజంబు నేతముల శోణతకున్ సరియైనకెంజిగిన్.

(నేపథ్యాభిముఖముగా) ప్రియురాలా! రంగస్థలాలంకరణంబులు
బాగుగాఁ గూర్పబడినవా? (యోచించి) ప్రియురాలు విముఖివలె
నున్నది కారణమేమైయుండును (స్మృతినభినయించి)

మ॥ కనుగొంటిన్ నవయావనంబు, నకలంకంబౌ కలాసిద్ధిఁబే
ర్చిన యొక్కర్తుక దాక్షిణాత్యనటి, సుర్వీపాలునాస్థానమం
దునటింపంగఁ, దదీయగోష్ఠిఁ గలయందున్ నేననన్ విన్నదె
మునుకొన్నింకను నాయెడన్ బ్రయప్రియంబున్ వీడెనంచెంచెదన్.

చ॥ జనవసుకొల్వలోన నెలజవ్వనమున్ నిరవద్యవిద్యయున్
దనరిన దాక్షిణాత్యనటిఁ దాండవమున్బొనరింపంగంటి, న
వ్వనితనుగూర్చి స్వప్నమునఁ, బల్కినదేదియొ విన్నదె మదిన్
గనలియిటుల్ పరాజ్ఞుతఁగాంచెను మత్ప్రియయంచు నెంచెదన్.

(సగౌరవముగా) ఇటురమ్ము.

(ప్రనేశించి)

నటి:- ఇదిగో! వచ్చితిని సెలవిండు.

సూత్ర:- మీటిన గౌరవమేల?

గీ॥ పాంసులీలా ప్రవృద్ధమై పరగుమైతి,
బాల్యపరిణయవిధియయి వరతెమనకుఁ

దలఁతు వేదేని నాయెడఁ దప్పుగాఁగ,
నందుకుఁ బ్రమాణమైనిల్చు నంగజుండు.

నటి:- నా కేమియు శంక లేదు. చేయునది యానతిండు.

సూత్ర:- ఈయన హిల్లపట్టణాలంకార భూతమగు శ్రీశాంత్కు
త్సవ దేవాలయమున భగవానుఁడగు నాభేయదేవు యాత్రామహా
త్సవము మహామాత్యుఁడు సంకత్కరుఁడు జరుపుచుండ, సామంత
జనము నూత్నప్రయోగ ప్రదర్శనమున కుత్సహించుచున్నదిగాదా.

(నేపథ్యమునఁ బాట.)

గీ॥ సరస నవమాధవీ విలాసములఁగాంచి
పరవశంబైన మనమున బ్రమసితిరుగుఁ
గుండలతఁ జుంబనము సల్పుకొనెడునాస
కుండ, భ్రమరప్రియుండు దానందునిందు.

సూత్ర:- (హర్షముతో) నటులు కర్ణసుందరీ నాటికను మొద
లిడినట్లున్నది. ఆహా! సామాజికుల సుకృతపరిపాకము.

శా॥ నీహారాంశు కిరీటి దేవియె తనున్ నిర్ణిద్ర సారస్వత
వ్యాహారాళి స్వయంబుగాఁ గొమరుచాయన్ బాతుఁగావింపఁగా
సాహిత్యోప నిషన్నివణ్ణమతియై సారొందు శ్రీబిల్వణం,
డాహా! దీనికిఁగర్త, భీమతనయుం డారా! కథానాథుఁడౌ.

ఆకవియే యిట్లుఁ బలికియున్నాఁడు.

చ॥ ఇది యాచిత్యముచేతనొప్పు, రసమిందెంతేని మిన్నందు, ని
య్యది వ్యుత్పత్తికి నాస్పదం, బిదియ కావ్యప్రాణ రక్షావధి
పద, మిద్దానిఁ బఠింపుచున్ మెయిగగుర్పన్ దక్కవిశ్రాంతి స
మ్మదబాహ్మోద్గమసంతతిన్ దొలఁచు నెమ్మై సన్మనుండాదృతిన్.

మఱియును,

చ॥ పలుకుఁ బ్రీయంబె దుర్జనుఁడు ప్రత్యయ పాత్రుఁడుగాఁడు, పాణిముల్
తొలఁచుటకు మొదల్ విషము దోచుఁగదా మధురంబుగా, వరా,
కులుగలరేమిసేయ, నొక కొందఱుగూడియునాకు, నెందఱో
కలుగఁగ, సజ్జనుల్ సుకవి కల్పనలకొనియాడ నేడునుక.

(వినుట నభినయించి) ఏమనుచున్నావు కథాసంరంభ మెద్ది
యనియా? వినుము.

గీ॥ నయనపర్వముఁగొల్పు సౌందర్యవతిని
సరవి విద్యాధరేంద్రాత్మజను జళుక్య
వంశకలశాబ్ధివిధుఁడు వివాహమయ్యె
నతనియేల్బడి లోకత్రయంబువొగడు.

(ముందునకుఁజూచి) ఓహో! అప్పుడే నా సోదరుఁడు మహా
మాత్యు ప్రణిధి భూమిక నాశ్రయించెను. రమ్మ! తరువాతి కార్య
క్రమమునకు సిద్ధులమగుదము. (ఆని నిష్క్రమింతురు.)

ప్రస్తావము.

(అంతః ప్రణిధి ప్రవేశించును.)

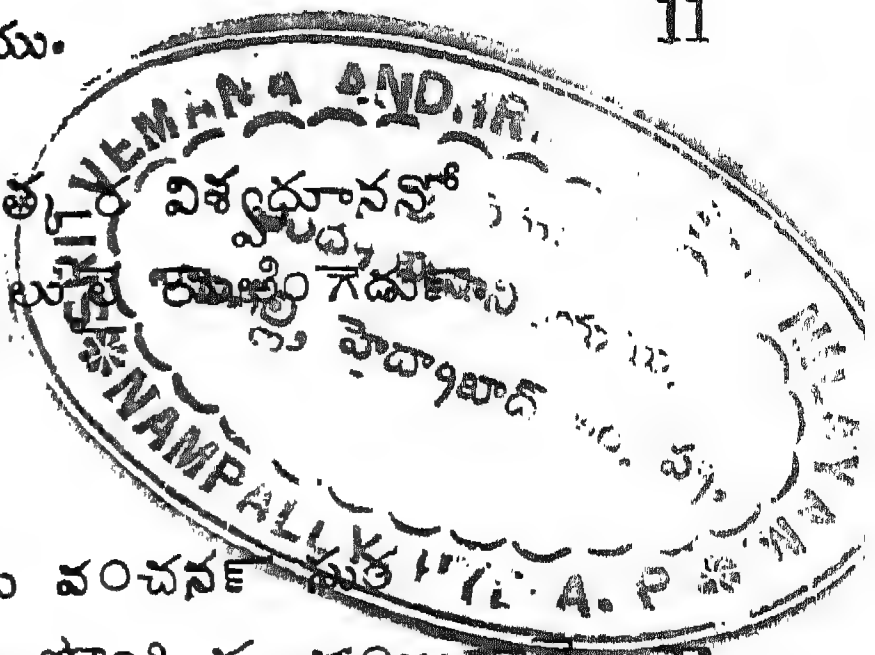
ప్రణిధి:- అహో! యాగంధరాయణాది ప్రఖ్యాతమంతులను
మించు నమాత్య సంపత్కరుని బుద్ధి కడు శ్లాఘనీయము కదా! ఏలన,

గీ॥ కొమరు నేనియు దండించు, గొంజెలులకు
గ్రుంగఁ, కొందఁడు మోమోటఁ, గుటిలనీతి
నేర్చితిర్గుచు నాచార నివృత్తిమించు,
గామితము లేలికకుఁగూర్చు గానివేని.

మఱియును,

చ॥ అతికుటిలంబులౌ నతని యద్భుతచర్యని మంత్రరీతులక
మతి మతిమంతులేని విధిమాయలటల్ తెలియంగలేర, త

తృతీసరపాలగేహములె, తత్తురగోత్ర
ధృతపటు రింఖికాగ్రదళి తాగ్రమణిస్థలు

మఱియును,

ఉ॥ శేషునకు విశేషమగు శేముషిగల్గుట వంచనకై
ద్వేషులఁ గూల్చుభారమును విష్ణుఁడు పొంగి స్వయంబుదాల్చి, నా
భావల నేతకు గరముఁ బ్రజ్ఞవాసంగఁగ వజ్రకేల స్వ
ర్దేవుల బందిలోనిటికి, పెంపటి నిర్జర లక్ష్మీనాయకఁగ.

ఇపు డెల్లదిశలకు సేనాపతులు పంపఁబడిరి. (అని వినుట నభిన
యించి, యాకసమువంకఁజూచి),

మ॥ నిజవత్సోజ భారంబులక సురసరిన్నేదివ్వచంచద్రవి
ద్విజరాజభ్రమనందఁజేయుచును, బృధ్వీనిష్ఠురశ్రోణి భా
గజసంబాధ రయస్థులద్రశనలక గ్వణంబురాణింప, నం
బుజనేత్రావళివోలు నాకసమునక మోదమ్మునక గుమ్మరుక.

(ముందునకుఁజూచి యాశ్చర్యమున)

ఉ॥ ఆందెలమోతపైని ప్రణయంబున యాన విలాసముక గడిం
పం దమకించి శివ్యతను వర్తిలెనా గృహహంసలంటిరాఁ
జందురులోననండి దిగజారెననాఁగ సుధాశుభాంగముల్
పొందగు నింతికేళి వనభూమికి నెవ్వరో యింపుఁగూర్చెడుక.

(మఱిలఁజూచి),

మ॥ తనసంపూర్ణ సుధాంశు సుందరతరోదంచమ్ముఖ జ్యోతస్సం, జా
పిన చంచుచ్చటఁబంపఁ బంజరాంతరములక బెంపొచకోరావళుల్
తినఁగాఁగల్గిన యీతాంగినెటులన్ దేఁగల్గిరో! కొతుకం
బున మిన్నందిన దేవిగేహమునకు మున్నున్న దాసీజనుల్

(చింతించి),

చ॥ కదలని వాలుముంగురులు, గాసిలఁ జెమ్మటలొల్కు ఫాలముల్
బొదలు చెబుల్ దివిడిదుగ, భూపతి శ్రీ చుళుకాన్వయోత్తముం
దుదితరతిఁ శివున్ గొలుచుచుండగఁ లింగము దాటిపోవునం
గద గదురంగ జారెనొక నాకచరాంగన యం చెటింగితిఁ.

(చమత్కారముగా) అమాత్యుడిపుడు నిక్కమగు కలఁ గనెను.
స్వప్నమున భూపతికిఁ జక్రవర్తిత్వము లభించెనని నాతోఁజెప్పెను.
(పరిజనముఖమున)

చ॥ తెలుపఁబడె సుధీకలన దేవి కొలందిగ నీతకుద్దిగాఁ,
గలిగితి సారె నట్టులనకాంచఁ, బరస్పర రాగవృద్ధిమై
జెలఁగు తదీయ దంపతుల చిత్తములఁ వలమేఱమీఱఁగా
వలపులఁజేడొకండ మముఁ బారముఁజేర్పఁగ శక్తుఁడయ్యెడుఁ.

అగుఁగాక. ఇప్పుడే,

శా॥ కేళీసౌధమునన్ నిశాంతవలభిఁ గ్రీడావనంబందు ర
త్నాశుల్ దాపిన జాలకంబులను మా రాకీర్ణ వాసంబులఁ
బ్రాలేమాంశునిలోఁ జిరంబునిలుపుం బాటించెనాఁ దోచునం
గాళిఁ, బాల, ననంగునంగ పునరాప్త్యర్థంబుగా వ్రాయుదుఁ.

(నేపథ్యమున) దేవరికిది విశ్రామసమయము ఇప్పుడు,

ఉ॥ నాన ననాఁగఁ గుట్టిమమునన్ నతి నంజలితోడ బింబదం
భానఁ బ్రవేశమై ప్రణతి వ్యాశజగానకుసల్పి, ఛత్రముల్
జానిడ నెల్లదిక్కులకు, త్నాపతు లొందుదు రాత్మగేహముల్
గానఁగఁదమ్ము, దుందుభిముఖధ్వని హృష్టపురీవరాననల్.

మఱియును,

మ॥ మొలలన్ ఝణ్ణణమోరియు మేళులగుంపుం గొండలన్ మజ్జగం
బులగెల్వన్ సమకట్టు మాకునిముమంబున్ దెల్పువా, రోజెలుల్

గళితాంభోజ నిజాచ్ఛవక్రముల దిక్పాల్గి నెలల్ నింపుచున్
వెలికిదారిరి, సాంద్రవిభ్రమ సమన్వితాత్మ యానంబులన్.

మఱియును,

మ॥ జలదధ్వాన సదృశ్యైదంగరుతి విశ్రాంతిగనన్, మోమువె
న్నెలలారన్ జని రాటకత్తియలు సంగితాంగణాల్ వీడుచున్
నిలపున్ గాంచద చండకేళిఫణి భుజ్జుత్తోత్సవం బిప్పుడే
నలచంఠుచ్చటనిక్కగాఁ దిరుగు సౌధాంత శ్చకోరాంగనల్.

ప్రణిధి:- దేవర యిపుడు విశ్రామమండప మలంకరించుట, నిక్క
ముగ నా నృత్తదర్శనమునఁగల్గు మన్మథావేగమే యతనికి నిర్జనప్రదేశ
మందుట నుపదేశించుట యగును. కనుక నేను వెడలి యుచితకర్త
వ్యను విచారించెద. (అని నిష్క్రమించును.)

శుద్ధవిష్కంభము.

(అంతట రాజును, విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు:- (ఔత్సుక్యముతో)

శా॥ తారానాయకుఁ డవ్వధూముఖము దిద్దన్ నల్వకొఁబల్కి, య
త్తారల్ తన్నిని వ్రాయుకుంచెఁడి క్రిందన్ రాల్పుధాబిందులొ,
స్ఫారచ్ఛారదచంద్రికల్ సుదతి లావణ్యంపు శేషంబగున్,
మారేష్వాసనమామె భూరిచన కై మానార్థసూత్రంబగున్.

మఱియును,

మ॥ ముసుకల్ గొట్టు లాసవీచితతి సంభోజాక్షిదృక్పేణి; కూ
ర్చును లీలావళి దాసుముల్ మరునకున్ భూలేఖ; యుగాళిఁద
న్నను లావణ్యసుధారురం, బధరమంభోజాతరా గాంఠుసే
చన మొందించెడుఁ దారహారమునకున్ సాంద్రస్థితిన్ బైపయిన్

మఱియును,

మ॥ త్రివళీసీమను లీలవేల్పుజడయున్ దిర్యగతిన్ బర్వచూ
పు, విలాసంబుగఁదిప్పు కంఠము, రసస్ఫూర్తిన్ విడంబించునా
నవలావణ్యవతీ ముఖాంబుజముఁ గందర్పండు నాలోన, నా
నవలా సూడఁగఁజేయు నుత్సుకత వింతన్ వ్రాసిఁటయ్యెనన్.

విదూ:- దేవరా! ఒకవిషయ మడిగెదను.

రాజు:- (తిరస్కరించి)

గీ॥ సహజ రమణీయమగు తన్వి జవ్వనంబు
తనులత విలాసవల్లవతతిని ననుచుఁ
దన్నయన లీల యంబుజ స్థమయి యంతఁ
ద్రీభువనజగీషు నొనరించుఁ దీయవిల్లు.

విదూ:- ఓయీ! నీవీ లీలావనంబుఁ బ్రవేశించుతఱిఁ జూచిన
యామె యెవరు?

రాజు:-

ఉ॥ ధ్యానమొనర్చి శంకరుపదద్వయికిన్, విధిమొక్కి, శబ్దసం
తానమలన్ నుతించుచుఁ బ్రదక్షిణమూన, మనోజజంగమా
స్థానియనన్ మనోజ్ఞయయి చారుకదళ్యుపమోరుయుగ్మ, లీ
లా నవమోహనాంగి నవలా పొలిచెన్ గనుదోయి ముందటిన్.

మ॥ కలయో లేక మహేంద్రజాలమొకొ యింకన్ గాని యేదేని మి
క్కిలిఁ జిత్రంబుగఁగంటి, నిగ్గుతరఁగల్ కేళ్యాడు మేనల్లు తొ
య్యలి, జంద్రాబ్జ మృణాలచంద్రికలు మున్న వానితోఁబోల్కియే
దలపన్ రా దిది, వేటునేర్చువిధి నూత్నంబైన యుల్లేఖమా.

విదూ:- ఓయీ! ఇట్టి యనర్థము సంభవించిన యీ యుద్యాన
ప్రదేశమున మేలేమి?

రాజు:- మూర్ఖా!

గీ॥ తిజగదాలోకపేయ కాంతిజలముగల
యమల లావణ్యసరసి, యీరమణినిలుచు
సలమగుత నంగభవునకాస్థాన, మచటి
లతల నిలుపుతగుచ్ఛముల్ సతము మధుఁడు.

విదూ:- దేవరకు సంతాపదాయకమని చెప్పుచున్నాను.

రాజు:- మిత్రమా!

గీ॥ చంద్రికావర్తి జీవలోచనములకును
స్మరుని సామ్రాజ్యమున యశస్కరపతాక
యయిన యాచెలియెడఁ గోర్కి యడరికలఁగు
నతనితప్పేది న్యాయపద్ధతి వచింపు.

విదూ:- ఇట్టివివేకమున్నచో నేల వైరాగ్యమందవు?

రాజు:- అనభిజ్ఞుఁడవు చెప్పెదవినుము.

మ॥ కదియంగన్ జెలి, కాకతాళవిధి, రాగంచాత్మ నెవ్వానికే
నుదయంబంది, వివేకతోయముల నెంతోపాపినన్ బోక, నె
మ్మది నైక్యంబొనరించి స్థైర్యమెనయన్ మాంజిప్తమున్ మించి, మం
చిదియకా రంగు ననంగజుండు శరవహ్నిన్ రొప్పినట్లాప్పెడున్.

విదూ:- ఐన దేవిమనస్సు కలగినటులఁ గనఁబడుచున్నదేల?

రాజు:- వినుము. నేఁడు,

చ॥ మదనునిబాసినట్టి రతిమాడికి మాటికి దుస్సహంబుగా
నొదవెడు మోహనిద్రఁ గనునుగ్గులినేఁ గలలోనఁగంటి, నిం
పొదవఁగఁ బచ్చతాసరసి కుత్తరమందలి మాధవీలత
స్పదమగు మండపంబున నిసర్గశుభాంగిని శేలికావనిక.

విదూః- తరువాత

రాజు:-

మ॥ సురమత్తేభ వినోదమందగతి, మంజుప్రాధదేహుండు నా
కరయన్ రానటుదోచు నీభవమునం, దంబా! గిరీశాత్మజా!
హరదారా! జగదేకవీర! భగవంతా! చిత్తజాతా! భవాం
తరమందైనఁ గృపాలవంబున, ననున్ గావన్ దలంపూనుఁడీ.

మ॥ వలవంతన్ లలితాంగి యావిధముగా వాక్రుచ్చుచున్ సారెకున్
గలతన్ వజ్రముఖ ప్రభిన్నమటు హృత్కంజంబు దూలంగ, మూ
ర్ఖితే, శాష్పాంబుకణాలి తొట్రిలి యురస్సీమన్ దొలంకాడ, మం
జుల హారాపరహారమై, త్రివతుఃస్యూతాచ్ఛ తారంబుగన్

విదూః- హా! తగదు, తగదు. మహానుభావురాలు సంకటము
పాలయినది. తరువాత,

రాజు:-

ఉ॥ అంతటఁగొంతఁదేలి, నిడుపొగతి నూర్చుచుఁ జంటిపొంతనిం
తంతనటించు తారముల హారములన్ గల్పదై వనస్థగు
ల్కాంతరమందు నూతనలతాళి నిరోధముఁగాంచి, పాశముల్
గొంతునఁ జుట్టుకో బిరుసుగొన్నటుఁగంటి వధూటిఁదొందరన్.

విదూః- (చేయెత్తి) అబ్రహ్మణ్యమగుఁగాక! అబ్రహ్మణ్య
మగుఁగాక!

రాజు:- మూర్ఖుడా! ఇది స్వప్నవిధి.

విదూః- తరువాత

రాజు:-

మ॥ అసువుల్ వాయఁగఁ గోర్కియేమిటికి చానా! చాలు, నిక్కంబు నీ
వ, సుమా, సూనశరాసుపాలికికి నెయ్యంబైన యాధారమం
చు, సఖిన్ గూరిచి పల్కి పుట్టమునయంచున్ బట్టితిన్, వెంటనే
చనియెన్ బో యెటకో జపంబుమెయి నాజం ద్రాస్య నన్వీడుచున్.

స్వప్న మొకప్పుడు నిజమగుచుండును. కావున నేమగునో తెలి
యదు.

విదూ:- ఇదంతయు శుభసూచకమేయగును. దేవికిఁ దెలియునా?

రాజు:- అవును.

విదూ:- పరుసములువలికి యన్యథా యేమియుఁజేయలేరుగదా!

రాజు:-

మ॥ వరుసంబింతయుఁబల్క, సంభ్రమముఁ జూపన్ లేదు, ప్రశ్నింపనీ
సరసీజాతీ యెవర్తటంచు, బరిహాసచ్ఛాయనైనన్, దుదిన్
దరుణీరత్నము మెల్లనన్ దిరిగి నానారత్నదీపాఁకురొ
త్కరనీలీకరణాఢ్య నిశ్వసనమున్ దానిల్పి యేగెన్ జుమి.

విదూ:- ఈమె భయంకరమగు విసపుముడి, ఏమైన నీకేమగును.
తీపిమాటలచే నైనను, గాళ్ళపైఁ బడుటచే నైనను నీవసము చేసికొందువు.
నేనొకడన బెదరితిని. ఈ దుష్టవిప్రుని దుర్విధి యిట్టిదియె.

రాజు:- ఎట్లు? కాలేదు.

మ॥ చెల్లిపైనన్ బరిణామమున్ గనదు దాక్షిణ్యంబునాలోన, వ
ర్తిలుఁ దత్కామిని ప్రేమమున్ మిగుల భ్రాంతిస్థానమై, నామనం
బల శూన్యంబయి యంగభూకితవ వాహ్యశిన్ భయంబొందె, నేఁ
దెలియన్ జాల విరించి యేకరణి సూత్రింపన్ సమర్థించునో.

(నేపథ్యమున)

దేవర సుఖమునకై వసంతారంభమైనది.

మ॥ తనతప్పుగను ద్రావిడినశతుఁడు దుర్దాంతంబుఁ జుంబింప, నం
గన మోవిన్దగుకాంతి నెఱ్ఱనియశోకంబుల్ చిగుల్లొందె, గాం
చనపాళిన్ గికురించెఁ బ్రాథమరతీ నారీకపోలచ్చవుల్
ననలెత్తెన్ విరిమల్లె మొగ్గజిగి కర్ణాటీస్మితస్ఫూర్తులన్.

మ॥ రమణీ ముంబగు చూతమంజరి ధనుర్దండంబునన్ బైకపం
శమధాత్రస్త్రముఁగూర్చి ముజ్జగముపై నైజాజ్ఞఁ గందర్పుఁడొ
క్కమఱిన్ సాగఁగఁజేయ, మార్వికిణయుక్తంబై, రతీవక్త్ర ప
త్రములన్ సొంపగు దోర్మగీవలయ ముద్దాంతంబుగా నిల్పెడున్.

విదూః:-

శా॥ కావేరీతట నాళికేరచయమూగన్, నర్మకారాయతిన్
రేవన్దేలిచి, గోడవీచికల మైత్రిన్మించుచున్, గాంచికా
గ్రావాంఘ్రి త్సుభితాంబువాహమురలాకల్లోలముల్ మాలగా,
భావప్రోద్భవు రేపఁజేరునిదె, సిప్రీ దన్పుచున్, దెమ్మెలల్.

రాజు:-

మ॥ హరిణీపోత తరంగితాక్షి మటుమానుంబై చనెన్, నాహృదం
తరమందున్ విలువంచి పంచశకుఁడున్ దావొందెఁ జూతాంకురో
త్కరసమ్యగ్గ్రస నాతిలోల పరభృత్కంతా కలారావ ని
గ్భరసంరంభముఁ జాటుకాల మిదియే పాపించె దుర్దాంతమై

గీ॥ ఏణనయన చనియె నెటకే నవిషయమై
ఎడదవిల్లువంచి యెద్దెమరుఁడు
మావి ననలుమెసవి, మత్తిల్లి కోయిలల్
జయరుతం బొనర్చు సమయ మొదవె.

(సనిశ్చయోత్కంఠముగా)

చ॥ వెసఁ గిలికించితంబునకుఁ జెంపిడువాసము, ప్రక్కవిభ్రమా
లసయుఁ, గవీశగోష్ఠియుఁ, గళానిధి ముగ్ధదుచుల్, పికాంగనా
విసర నివాదముల్, వికచవీరుదగారము చిత్రలీలలన్
బాసఁగువసంతమందు సుఖమున్ గనఁజేయును గొందఱుమదిన్.

గీ॥ అల్లకిలికించిత జయావహావసధము
వికచలతికాలయము, శశి విమలరుచులు
సుకవిగోష్ఠి, పికిరుతి సుందరాంగి
కొందఱికె చైత్రమున సుఖం బందఁజేయు.

ఇప్పుడు,

గీ॥ లతలమెలఁగెడు పికముల రుతము నిలుపు
వాసగృహముల మారుతాధ్వముల నాపు
నెచ్చెలులపిండు విరహిణీ నివహమునకుఁ
గలతఁ జేయున దిదియె నిచ్చలు నవజ్ఞ.

(చింతించి) కావున నేనెచట వినోదింతును?

విదూః.- ఓయీ! వయస్యా! కొంబూఁదేనె జాలువారు లలిత
లతాలింగితకుసుమముల నొప్పారు తరుణతరునికరంబుల వెలయు
నదియు, విలువంచి చండప్రహరముసేయు మదనసుభటుండు గుది
యంచు పటుశిలీముఖంబుల నొప్పు సహకారాంకురముల నొప్పారు
నదియుఁ, గలకంఠ కలకంఠముల చారుపంచమస్వరములచే శబ్దాయ
మానమైనదియు నగు నుద్యానవనముచు జూచుచు వినోదించెదవు.

రాజుః.- నా వయస్యుఁడు సహృదయుఁడు.

గీ॥ కంఠునెసఁగొల్పు కోకిలా కలరవంబు
ధనువునకెల్పు ముల్కి చూతంపు ములక

కుసుమహాసంబు, విరహాగ్ని కొప్పురేఖఁ
గూడు సమిధలమోపుల కూడికయిది.

విదూః- ఓయీ! ఆ త్రైలోక్యసుందరి యిచ్చటనే కనుచూపు
మేరలో నెచటనే దైవవశమున నుండఁగలదని నుడివెద.

రాజుః- ఉండవచ్చును దారిఁజూపుము.

విదూః- ఇచటనుండి సేవాగత నరేంద్ర సంకీర్ణంబును, విలాసాం
చిత త్రైలోక్యసుందర జనంబునగు నా స్థానాంగణమువీడి చతుష్కికా
గవాక్షమునుండి వెడలి యెటనేని నుండుము. (అని యిరువురు పరిక్ర
మింతురు.)

విదూః- ఇదియే, కోయిలలు పఠించు చారుపంచమ స్వరమును
మదనమంత్రమునకు సమ్మోహనమతము. వసంత సుభటునకు సంత
తాస్థానము. కావున ప్రియవయస్కుఁడు ప్రవేశించుఁగాత.

అని యట్లు చేయుదురు.

విదూః- ప్రియవయస్యా! చూడుము.

శా॥ హాళి లాటి నటింపఁ గాల్దొలఁగు ఛాయాలేశమో నాఁగఁగం
కేళిన్ బల్లవమొప్పె, బాటలిఁబువుల్ నిక్కె, వియుక్తాంగ నా
పాళిన్ గంపముఁగూర్చె గేసరము, పుష్పవ్రాతశల్యావళి
గ్రాతె సంపెఁగ, కుంకుమార్ద్ర శుకకాంతాగండ భాగప్రభా.

మ॥ పొలయల్క విరియులందు గూర్జరులకు బోదోలుచు, మేదపా
టలతాంగీతతి సాంద్రమాన మద మోడన్ జేయుచున్, మాలవీ
లలితాస్యాబ్ధ పరీమళ గ్రహణలీలమించి, హుణేభయా
నలకామశ్రమ వాఃకంబులు దొలంగ వీచెడు దెమ్మెల్.

రాజు:- అహో! పర్జనాకృమము (అని నిట్టూర్చి నల్లడజూచి)

శా|| వీలోద్యానమునక జలత్కిసలపాళి పోల్ల సదూభజముల్
 ఘోలాశ్రిష్టదలిసగ్రావలిత భంగిన్ మించ మీసంకుడు
 ద్వేలక్రోధమునక విలున్ వలయరీతిలాగి గోధాయుతి
 ప్రేలోక్యంబు జయంపఁగాఁ బరుగునక దర్పించెనాఁ దోచెడున్.

రమ్ము. ఆ తరంగశాలలో క్షణము గూర్చుండము,
 (అట్లు సేయుదురు)

విదూ:- (గోడవైపుజూచి, చమత్కారముతో)

అహో! ఊర్వశి మున్నగు నచ్చరల ప్రతిబింబమున సర్వాంగ
 లటభ వ్రాయబడినది. ఎవరీమె?

రాజు:- (చూచి, లేచి)

కం|| అమరదుర్మమసుమసౌభా

గ్యము కంతు విలాసగృహము కాయంబదె, జై

త్రమగు దృశాలీలయదే

రమణియె యిందుముఖియందు వ్రాయఁగబడియెన్.

మఱియు,

చ|| బుడుగుననిళ్ళ భర్మఘటముల్ వలె జన్ములుచూడనైన మే
 న్బడఁగిది, యద్ది ముజ్జగముఁబేర్చి జయించెడిమూర్తి. యద్దియా
 వెడవిలుకాని రానగరి, విచ్చినకేతకిరేకఁబోల న
 య్యెడి దృశయద్ది, మోవిఁదగునిద్దియ చాయ ప్రవాళగక్తమై.

విదూ:- ఓయీ! ఈమె నెవరు చిత్రమునవ్రాసిరి?

రాజు:- నా హృదయఫలకమున మన్మధుఁడు వ్రాసెను. ఇచట
 నెవరో యెఱుంగను.

విదూ:- ఓయీ! నీవనుష్ఠించుచో నొకమాటఁ జెప్పెదను.

రాజు:- ఏల చెప్పకూడదు?

విదూ:- ఈ తఁగళాలనుండి వ్యఁగాఁ దొలఁగుము. ఒక వేళ దేవి రాఁగలదు.

రాజు:- కుపితురాలగు దేవి సౌభాగ్యాభిమాన ఖండితయై యిట కేటులవచ్చును.

(అంత హఠాత్తో దేవి ప్రవేశించుచున్నది.)

దేవి:- హఠాత్తా! అట్లు నేరముచేసిన యార్యపుత్రునిజూచి యపుడు నేను స్వయముగ నతని ననుసరించినచో నార్యపుత్రుఁడు నన్నేమనుకొనును?

హఠః:- దేవి మహానుభావ యని మనుకొనును. మఱేమి?

దేవి:- ఒక వేళ నేను గాఠిన్యమువహించిన నార్యపుత్రుఁడాయా సపడును. అప్పు డనుచిత కారిణి నగుదును.

హఠః:- ఈవిషయమునొచ్చించుటకు దేవిగాక మఱెవరున్నారు.

మృగాంక లేఖనవీడి చంద్రిక పిసర ముండదుగదా?

దేవి:- ఆర్యపుత్రుఁడు స్వప్నమున దేనిఁగూర్చి పలవరించెనో యెఱుఁగుదువా?

హఠః:- జీవితము నీవశముచేసిన యతని కన్యవిషయ మెక్కడిది? యట్టికలలే వివ్రలంభకములగును. శంకింపనక్కరలేదు.

(అని యిర్వారు పరిక్రమించుచున్నారు.)

దేవి:- కర్ణసుందరి యార్యపుత్రునకుఁ గనుపించినదా?

హరి:- రవికిరణములకుఁగూడ నగోచరమయ్యున నిదియేలసంభ
వించును? ఇదిగో! ప్రభువు తరంగశాల నున్నాఁడు. సమీపింతముగాక.

దే:- ఏదియో వినిపించుచున్నది.

రాజు:- (ఆంజలిబద్ధుడై)

మ॥ స్మరదేవా! వహియింపనేల, వృథ నీచాసశ్రమంబిట్లు, త్వ
త్భరబాణవ్యయపాత్రుఁ డెవ్వడిచటకా గాత్యయనీకాముకుఁ,
డిరవా లోకవిలక్షణంబయిన నేదేనొక్కచందాన, నీ
తరుణీచిత్రమునే సజీవముగ సంధానించి యర్పింపుమా.

దేవి:- ఆర్యపుత్రుఁ డెవ్వరికై యిట్లు లాలోచించుచున్నాడు?

హరి:- నీవు కుపితవని తలఁచి, చిత్రప్రతిబింబమునైనఁ బ్రభువు
వినోదించుచున్నాఁడు. కాన సమీపింపుము.

దేవి:- (అడకువతో) నేనే కొంచెము పొరబడితిని. నన్నార్య
పుత్రుఁ డన్యథా పలుకకుండవలయును.

రాజు:-

గీ॥ నీవె భువనత్రయిఁ బరంబు నిజమునాకు
నెలమిఁ గొల్పుదు తొగకు వెన్నెలవిధానఁ
గలఁగినెడ నలుకఁదాలుపఁగల, వొకప్పు,
దుల్లమలరఁ బ్రసన్నవై యుందు వొకట.

విదూ:- దేవి ధన్యురాలు. ఇటులఁ బరియనకూలత వహించు
చున్నదిగదా.

దేవి:- (చిత్తరువుఁజూచి, రాజు నవవారిఁచి) హరిలతా! చూడుము.
కర్ణసుందరినే చిత్రించి వినోదించుచున్నాఁడు, నీవు నామాట నమ్మువు.
నేనే యవిస్మృత్యకారిణిని యేల యనియెదవు.

హార:- అవును నిజమే.

దేవి:- (ప్రకాశముగా) నీ కనువిందు నేనువచ్చి తొలగించితిని.
ఇప్పుడు చూడవచ్చును (అని యావేగముతో లేచును.)

రాజు:- అన్యథా సంభావింపకుము (అని నివారించును.)

(దేవి తిరస్కరించి హారలతతో నిష్క్రమించును.)

రాజు:- రమ్మ, దేవి నూరడింతము.

(అని యెల్లరు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము.

ద్వి తి యాం క ము

(అంతట నిద్రనుండి మేల్కొనిన విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.)

విదూష:- (రెండు వేళ్ళులతో రెండుకన్నుల నులుముకొనుచు)
అప్పుడు నా ప్రియవయస్యుఁడు కడు నలకఁబూనిన దేవి ననునయించి
నాకొకవిషయ మానతిచ్చెను. అతని యాజ్ఞావిషయ మాలోచించుటచే
వ్యాకులుఁడనై మంజిష్ఠారుణమైన యరుణసారధి మండల ముదయించు
దాఁక మేల్కొనియుంటిని. పడకనుండి హఠాత్తుగాఁ గన్నులుదెరచి
లేవఁజలకున్నాఁడ. ప్రియవయస్యుఁడు చరణములపైఁ బడుటచే సంత
సించిన దేవి యనుగ్రహమునఁ బడసిన లడ్డులచే నాకడుపు నిండియు
న్నది. కదలకుఁడ గదిలో నిద్రించెద. నేనెట్లు నిద్రింతు? ఆ విద్యాధర
కన్యకకుఁగూడఁ దనపై ననురాగముగలదో లేదోయని యామెప్రవృత్తిఁ
గనుఁగొనుటకై నా ప్రియమిత్రుఁడు నన్నాజ్ఞాపించెను. కనుక నేను
వెళ్ళి యంతఃపుర విలాసిని యొకర్తుకనుండి యన్యపదేశమునఁ గను
గొందునుగాక. ఇదే యుత్పలతరంగయ్య తరంగవతియను పేరుగలది
యిటే వచ్చుచున్నది. అగుఁగాక! యీమెనుండియే తెలిసికొనెద.
నన్నుఁజూచి యీమె యెద్దియో కప్పిపుచ్చెను. ఈ వటవృక్షమున
యేఁడున్నాఁడు. అగుఁగాక. ఊహించి తెలిసికొనెద.

(అని యట్లుసేయును.)

(అంతటఁ దరంగవతి ప్రవేశించును.)

తరంగ:- (ముందుకుఁజూచి) ఈ దుష్టవటు వీ శిశిరోపచారముజూడ
గలఁడు. కావునఁ దొలఁగెదను (అని యట్లుపోవును.)

విదూష:- (సత్వరముగ సమీపించి) పూజ్యరాలా! ఏల తొలఁగి
పోయెదవు! నేను జంద్రకళనువలె నీమార్గమునె చూచుచున్నాను. నీవు
రాహువువలె నన్నుఁ బరిహరించుచున్నావు. ఏలయిట్లు?

తరం:- ఆర్యా! కార్యాంతరాకులహృదయ నగుట నిన్నుఁ జూడనైతిని క్షమించి శాంతింపుము.

విదూ:- పూజ్యురాలగు కర్ణసుందరి యేమిసేయుచున్నది.

తరం:- ఆమె తన సొంతముపనిలోనే యున్నది.

విదూ:- ఆమె సొంతముపని యేమి?

తరం:- దేవికడ లక్షణసారస్యములఁ గలఁచుచున్నది. మదనే తరములగు పలుతెఱంగుల లీలఱును.

విదూ:- (నవ్వి) ఎద్దియో మఱియొక వ్యాపారమని వినవచ్చు చున్నది.

తరం- (సాశంకముగ) అదియేది నీవే తెలుపుము.

విదూ-- దేనికి వీనితో వినియోగము గలదో (అని యామె చీర లోనుండి యరటాకులను దామరతూడులను విలాసముగా తీయును.)

తరం--ఆర్యా! శంకవలదు. వీనితో నాకు వేటుపనికలదు.

విదూ--అవిశ్వాసిని! కప్పిపుచ్చకుము. ప్రియమితునిచేఁ బ్రవృత్తిఁ గనుఁగొనుటకుఁ బంపఁబడితిని. కావున ఋజువుగఁజెప్పుము.

తరం--పూజ్యుడా! రహస్యము రక్షింపఁబడవలయును.

చ॥ నెలచెలికిఁ బ్రయంబిడఁడు, నీరజనేత్ర శరీరమున్ మహా త్పలదళశయ్యనేనిఁ గడుఁ దాపముఁజెందుఁ, గుచప్రదేశ శీ తల మలయోద్భవంబు తనుతాపముచేఁడుముకా, ననంగమం గల మయభంగి భామయెడఁగన్నడు, నన్య మదేల పల్కగన్.

(అని చెప్పి తొలఁగును)

విదూ--(సంతోషముతో) పూజ్యురాలా! నీవని నెఱవేర్చు
కొనుము. నేను బ్రయమితుని నూల్కొల్పుదును.

(అని యిర్వరు నిష్క్రమింతురు)

ప్ర వేశ క ము

(అంతట సోత్సుకుడైన రాజును విదూషకుడును బ్రవేశింతురు)

రాజు—

మ॥ తపనీయచ్ఛవి దోచుఁ; గ్రాఁగుపొగచేతన్ నల్పుఁగన్నట్లు; శ్రీ
యపసర్జించిన యట్లగున్ నెల, చివుర్లా ధౌతరాగంబుల,
ట్లుపరిన్ గంతు ధనుస్సుచేవ యటినట్లుండున్, సమస్తప్రభల్
స్వపఁగన్నట్లయగున్, సదంభలగు మోచల్ బాలకున్ముందటన్

మఱియును,

మ॥ నెలమూర్తుల్ చెలిమోమునన్ బొదమునెన్నేన్ గాంతివిస్ఫూర్తి న
చ్చైలికన్దోయి ననేకనీకుముదశీలూను విశాంతిఁ; దొ
య్యలియోవ్యంబు దహించు, విద్రుమరుచాత్వంత స్థిరాంశంబునన్
గలయన్ ద్రావుఁ దదంగకంబులు మధూకస్నిగ్ధకాంతిచ్ఛటల్.

(అనుసంధించి)

మ॥ రసయోగంబుమెయిన్ విలాసపటలీరమ్యంబుగాఁగొంత, సా
రసనేత్రాం; కయుగ్మకంబు తురిటి, దీర్ఘంబౌ నపాంగద్వయిన్
వసతిన్ గాంచ, ననంగుడొర! మెదలోబాధించు శల్యస్థితిన్
వెన నీయూటటలేని మోహము తదావేగంబునన్ గల్గెడిన్.

అవలో! ఈ సుమధ్యమ; కమనీయమగు వయసుననున్నది, చూడుము.

మ॥ పరిపూర్ణత్వముఁ గాంచియున్ గుచములిర్వంకల్ దొలంకేదబో;
విరు బొమ్మల్ నటనంబులన్ జెదరియున్ దృశ్యేశనల్ లేవు; భా

స్వరలీలాపరిరబ్ధమయ్యు గతి యాచార్వంగికిఁ శోణులం
దరుదౌభారము చేసి మందరపదన్యాసంబు లేదయ్యెడఁ.

మిత్రమా! తరంగవతిమాట సత్యమా!

విదూః- ఈ కాముకులు మదనసంబంధములగు మృగతృష్ణలచే
వంచింపబడి నాకున్నట్లులుగఁ దోచుచున్నారు. ఏలనఁ బ్రత్యక్షవస్తు
వునఁగూడ సందియమందుదుర. నన్ను సర్వధా నమ్మువు గాన నకర
ణీయమునైనఁ జేసెద. బ్రాహ్మణచరణములంటి యెట్టిదుకొనియెద.

రాజుః- హృదయమా! అదృష్టముచే వృద్ధి నొందుచున్నావు.

చ॥ మదవతియందు మిక్కిలిఁగ్లమంబుగ రాగ నిమగ్నవయ్యెదీ.
వదటునఁ గాడచుండి తుహినాబులమున్గు వ నేజమట్టు, ల
య్యెదె మదిరాక్షియుఁ జెవులయందలి కమ్మలడుల్చి స్వేచ్ఛమై
బొదలుఁబ్రసూనసాయకుఁడు పూన్చు శరమ్ముల సాముసీమనాఁ.

(“రసయోగంబు...” ఇత్యాది పద్యములుగదువును.)

విదూః- (నవ్వి) నేనొకటి యడుగుదును.

రాజుః- ఏల యడుగవు?

విదూః- స్థిగ్ధముగ్ధ మనోహరమును, హర్షోత్ఫుల్ల కపోలమం
డలము నగు నమ్ముఖదృష్టిఁ దిరస్కరించి, కాముకులు కుపితురాండ్ర
వలెనుండు కామినుల వక్రమైనదృష్టి నేల ప్రశంసించెదరు?

రాజుః- అరసికుడవు. చూడుము,

ఉ॥ వాలగు కన్గొనన్ నయనవారి దొలంకఁగ లోలలోచనల్
హరి, వతంసవద్గరుచిహరి నిజాక్షినిగంటి, తుంటవిల్
దాలుపు వాలుమించెడునొ, తత్సమమో, యదిప్రేమచిహ్నమై
పోలు, జగత్ప్రియన్ గెలుచు పూనికి నంగజుఁడూనకున్నెడన్.

విదూ:-ఓయీ! వేటుచెప్పెద. ఏ కర్ణసుందరి కారణమున
దేవిని రాత్రియెల్ల మిగుల దుఃఖముతో వేడితివో, యా కర్ణసుందరికై
యిపుడేల యనుసంధించుచున్నావు. ఆమెతోనే కార్యమైనచో నేల
పీడితురాలగు దేవిని మఱల ననునయించెదవు. లేక దేవరితోనే కార్య
మైనచో నేల కర్ణసుందరి ననుసరించెదవు.

రాజు:-ఓయీ! మిత్రమా! వినుము.

చ॥ విడువఁగఁజాలనెంతయును విశ్వసుతాఖ్య కులప్రసూతయై
కడుఁబ్రణయంబుఁగూర్చు తనుగాత్రిని దేచ్చిని, సన్నుతాఁగముల్
బడసిన దీనినెట్లు విడువందగు, జెంకట నంగజుండు దాఁ
దొడిగి తనుత్రమున్ బువులతూపులనెక్కిడి నిక్కియుండఁగన్.

కాన, నేనెట్టులీ విరహతాపమును గడపుదును.

విదూ:- సర్వధా ప్రియవయస్యుఁ డసుఖియై యున్నాఁడని
దేవికి దుఃఖిల్లించి స్వస్తివాచకపూర్వకముగ నోదార్చి యా కర్ణ
సుందరి నతని కర్పింపుమని యడిగెదను.

రాజు:- మూర్ఖుఁడా!

చ॥ అనునయ మెంతయే నిటుల నందఁగఁజేసిన నాయెడన్ గడున్
గినుకయె దేవి దాల్చుఁ బరికింపఁగఁ జిచ్చున నిల్వగా, మఱి
ఘనకరవాలధారలకుఁ గాయమునిల్ప సుశక్యమాను, నా
ధునిఁబెడఁజూసి యుండగ నధూటులకుం దరమే ధరాస్థలిన్.

నే నెచ్చట వినోదితును.

విదూ:- ఓయీ! ఆ యుద్ధానవనమునకే వెడలుము. అట
దరంగశాలాభ్యంతరమునఁ జిత్రగతను జూచుచు సుఖమందగలవు.

రాజు: మిత్రమా! యక్షముగ నొడిఁతివి, దారిఁజూపుము.

విదూ-- ఇటుఇటు (అని నడుచును). ఇది తరంగశాల అయిన
రింపబడుఁగాక! (ఇరువురు నటులఁ జేయుదురు.)

విదూ-- (అంతటఁజూచి) ఓయీ! ఆ శ్యామలాంగి అనంగదేవత
యెచట లిఖింపబడెను. లేక చర్మచక్షుండనగు నేను జూడఁజాలనో!

రాజు-- (నిట్టూర్చి) ఎట్లు! ఆ యానంగశస్త్ర మగుపడకుండ
నైనది. అహో! దేవి యెంత నిర్దయరాలు.

మ॥ లలనా దేశిక సిద్ధభూమియనఁగా లావణ్యసారోచ్చయా
కలనా చిహ్నమనాన్ జగత్త్రయ దృశ్యైకప్రేమ విక్షేపమై
నలువా వేల్పుననేకచంద్రముల విన్నాణంబనాఁ బల్కి, ని
ల్పులతాంగిన్ గననేర నెట్టివిధియో చూపట్టు నాకడ్డమై.

(చింతించి)

చ॥ తలిరుల విల్లుకానివిడి తన్నిని జిత్రమునన్ లిఖింపఁ గా
శలియు ననల్పశిల్పఁడు విశారదుఁ డెవ్వఁడీతఃపరుండు, త
త్కలితవికల్పజాలమునఁ గల్పితమయ్యె నిజంబు, మత్పుర
స్థలమున నింద్రజాల మొకచాయన న నభిమియింపఁ జేయుచున్.

(అని దుఃఖము నటించును)

విదూ-- ఓయీ! దేవతలము లేని యిచట నేమిపని? రమ్మ! లీలా
వనాఁతరమునఁ దిరుగుదము. ఆమె యచటఁ బువ్వులు గోయుచుం
డియుఁగాని, సరసీజలమున స్నానము సేయుచుండియుఁగాని యుండఁ
గలదు.

రాజు-- మనకింతటి భాగ్యసంపద లెక్కడ? ఐనను బశ్చాత్తా
పముఁ బోనడఁచుటకు నదియుఁ జేయబడుఁగాక.

(అని యట్లు సేతురు)

విదూ-- (ముందునకుఁజూచి) చూడుము. కేళికమలినీ!

ఉ॥ ఆననసంగతంబగు రథాంగచయంబును బాయఁజేసి, యెంతేని సకాలమందుఁ గదియింపుచు నిద్రవ నేజపాళి; క

(ముందునకుఁజూచి)

న్యూనతటస్ఫురత్కరత నొప్పుచుఁ గన్నులవిందొనర్చుచున్
జానుగ నీటమునకలను సల్పెడు నయ్యుడురా జుపెంపునన్.

చ॥ అల త్రిజగజ్జగీషువగు నంగజుమైతిక్రికిఁ బాత్రమై యువా
వలి యవినీతిమాన్చు గురువర్యుడదే యుడురాజు; వానిలో
పలఁగల నల్ప దైవవిధిఁబాసెనొ, వారిభవాకరామృతా
మలనవవీచి ధౌతమయి మాసెను నిక్కముగాఁ దలంపఁగన్.

(సోత్పేక్షముగ)

క॥ చెలిమొగమున నొకపరియే
నలినారియు నోటువడిన నలినములును లో
గల శాశ్వతవైరమువిడి
పొలుచువిధేయత దదాస్యమున కన్వహమున్.

విదూ:-

క॥ అదె రోహిణిముఖచుంబనఁ
గదిసిన పరిమళమహాదలు గ్గొమండలమున్
బొదివిన తుమ్మెదకొదమలు
వదలుచు నద్దానినుండి పాయవు దవ్వె.

రాజు:- (నిపుణముగ నిరూపించి సహర్షముగ)

ఉ॥ కైరవిణీమదుండు సితకాండుడనంగుని యెల్లయానలన్
గేరునొయారిమోముఁ దిలకింపఁడ! లీలగ నేనిఁ; జేరవున్
సౌరభకారణంబునను వట్టదబృందము; వేణుదండమున్
జారుతరంబుగాఁగదలు శ్యామలకంఠము బర్హమట్టులన్.

మఱియును,

గీ॥ అమరతరుపత్రసకులీనమైనపాణి
గలిగి యెలనాగ మదనాశుగముగ నిలుచు
నేలనో పద్మ పద్మాంతరాళ మెడలి
జలములందు వ్రతంబూని నిలిచె నొయన.

విదూ:- (సకౌతుకముగ)

గీ॥ పొలఁతి వేనలి విభ్రమస్ఫురణలేదు
పొలయువాసనఁ దుమ్మెదల్ నెలఁగదియపు
కమలినీ విభ్రమాఢ్య వక్త్రమున నీటఁ
బొడమెఁ బొందమ్ము లలమఁగఁ బూవుఁబోడి.

రాజు:-

చ॥ చివురుల విల్లుకాని యభిషేచనకుఁ దగునో, హఠాగ్నిలో
దవిలినదర్పకుఁ మఱలఁ దాఁబ్రీతికించునో, శంఖనిర్మలం
బపు జిగిగల్గు నీసరసిజాకరమందు రుచిస్రవోపమం
బపు చెలిసోయగంపు యురి నందెనుగా యిటువంటియోగ్యతఁ.

మఱియు,

చ॥ వనజవనంబునకనిలిచి మైదలికాంతి సుధాద్రవంబునన్
దన తనుకాంతిసంతతముఁ దాలిచి యిందిర, తత్ఫలంబుగా
మనసిజవైరి మేన సతి మాడికి సాంద్రతరాసుర క్తిచేఁ
దనకు వశీకృతుండగు గదాధరుపై మదనాస్త్రమెక్కిడున్.

విదూ:- వనానిలమూవరించు పవడంపుఁ జివురునకు సరియగు
మెఱయు వాతెఱ గలదియు, నంగుళివివర్తనముచే నందమగు కరపల్ల
వము గలదియు, నాసాగ్రిలగ్నములై స్పృష్టములగు నీలోత్పలములకు సరి
యగు లావణ్యముగల కన్నులుగలదియు నాయెను.

రాజు:-

గీ॥ దంతకౌముదీవెలయు రదచ్ఛదంబు
యోగముద్రఁగయి వేళు లూఁగుటయును

నలుపుతొవఁగేరు కంటను గలుగుమోడ్పు
దలఁప నధిదైవత మొకండు తన్నిగొలుచు.

విదూః- (కౌతుకమున) ఈమె యేల! యూరకయే మాటి
మాటికి నీటినడుమనుండి తనచేతిని లాగుచున్నది.

రాజుః- (చూచి)

క॥ తనమన మెచ్చటనో చన
వనిత యుపాంతస్థితాంబుభరభర్మఘటం
బును గనక జలములోఁగల
తనచన్నుల చాయఁగేలుదమ్మిక్ ముట్టుక్.

(సస్పృహముగ)

చ॥ ఇమికెడు కజ్జలంబు నలుపించుకదృష్టికి నిచ్చుకాంతియున్
దములముచోట మోవి యెగఁదట్టెడు పాటలతల్, నిరంగ రా
గమునను మంగళంబయిన కామినిమేన విలాసలక్ష్మి వి
శ్రమముఁగనున్, మనోభవునిచాపము జృంభణ మూనకుండునే.

విదూః- (చూచి) పార్వతీచరణసేవ చేసి యీ తమ్మికొలఁకు
నుండివెడలి యేకాంతమునఁ జెలితోఁగూడి తీవెపొదలోఁ బ్రవేశించినది.

రాజుః-

గీ. కమల పత్రాక్షి ధూపాంశుకమున వేణి

గుణముఁ దుడుచుచుఁ జెలిచేరఁ బ్రణయమొప్పుఁ
బలుకునట్టులఁ గూర్చుందు నలమగుదు
వనమునన్ వనదేవత వడుపు దోప.

(సహర్షముగ,) మిత్రమాః విరహచిహ్నములు సువ్యక్తములు.

చూడుము.

చ॥ సముఖ లతావళీ కుసుచుజాలము వేలుచు నూర్పుగుంపు, వృ
క్షములకుఁ బాదులక సలువః జాలు దృగంబురురంబు, కంజప
త్రముల మృదుత్వ మార్చు తనుతాపమొకండును, గాశకాండ పాం
డిమమున మించు మోమును గడించిఁ బడంతికి నొప్పెడున్ సఖా.

విదూః- ప్రియవయస్యుఁడు బాగుగఁ జూచియున్నాఁడు.

రాజుః-మిత్రమా; యీలతాగృహము వెనుకనుండియే యామె
విస్రంభవచనముల విందము గాక. (అని యెట్లు సేయుదురు.)

(అంతటఁ బూర్వ నిర్దిష్టచుట్టుల. నాయకయు సఖియు,
బ్రవేశింతురు.)

నాయకః-

గీ॥ భక్తిరస సిక్తమైనను ఫలితమెపుడొ
గౌరిచరణ ప్రసాద వృక్షంబునకును.
వలపుచిచ్చునఁ గరమునేఁ గలఁగియపుడ
యలము కడగండ్రబడుచు హతాశనైతి.

మరియు.

ఉ॥ చేరఁగ వచ్చు చంద్రుఁ డనఁ జెల్లెడు మోమును, క్షీరధౌత మో
నా రహి మించు దృష్టియు, ఘనంబగు శ్యామలగౌర సుందరా
కారము గౌరిధ్యానమునఁ గన్నడెఁ గన్నెను నన్ విపన్నగా
నారసి జీవముల్ నిలుచున ట్లానరించునొ తా నొనర్పదో

సఖిః- మరియు నితనియందుఁ గూడ మదనుఁడు సన్నద్ధుఁడని
యెట్లుత్సాహ పడుచుంటివి.

నాయకః- సఖిః ఊరార్చుట చాలును.

సఖిః-ఇతే ఆమహానుభావునికొర కే శ్లోకములఁ బ్రస్తావించితివో
అవియేల రచింపకున్నావు.

నాయిక:- నీవేశక్తురాలవు శ్లోకయుగమును రచింపుము. మద
సరస సంకల్ప వికల్పములచే నానిశ్చలదృష్టి యడ్డగింప బడుచున్నది.

సఖి:- (కొంచముండి) సఖి, వినుము.

చ॥ నెలపయి వీతరాగయయి నెమ్మొగమున్ గనదద్దమందుఁగో
యిలరుతివంతఁ గాంచియు నొకించుకఁ బల్కుదు, దాహమూన్పున
న్నలిన పృషత్కుపైఁబగఁదనర్చును, జిత్రమగున్ గరంబున
క్కలికి యనుక్షణంబు ననుఁగా : యనురాగము బెంచు నీయెడన్.

మఱియు

మ॥ తనువున్ రాజసభాంతరస్థితమణిస్తంభంబునన్ శేర్చు చె
ల్వును బింబంబుగఁ బోతగా, ఘటితగా భావించుచున్ నీదుపా
టను నిత్యంబు కురంగిఁ బోలి వినుచుంటన్ గంట నీరొల్కగాఁ
దనువందున్ బులకల్జనింపఁగ సఖీతండం బెఱుంగున్ జెలిన్.

నాయిక:- బాగుగా రచించితివి. సరస కవిత్వమున విప్రీలం
భము పరాకాష్ఠ నారోపించినది.

రాజు:- కావ్యోపనిషత్తుల కంతరంగురాల వైతివి.

నాయిక:- నేనుఁగూడ సందేశము జరిపితిని.

సఖి:- ఎట్టిదా సందేశము. రసదానముచే శ్రీవణముల గంధూ
షింపుము.

నాయిక:-

చ॥ చలినెలయిచ్చునే మలయజంబుగతిన్, శ్రుతివల్లకీరవం
బలవడజేయునే వరసమాగమ, మంగభవుండు మిత్రుఁడే,
నలినమునందుఁ జూపు రమణ్ వహియించునె, దక్షిణండుగా
నిలుచునె దక్షిణానిలుఁడు నీవిటు నాయెడ బాగు సేసినక.

విదూః - ఓయీ! నీవిప్పుడు నమ్మబడుచున్నావు.

రాజుః- (సంతసించును.)

సఖిః-సఖి! ఆత్మదశను నివేదించురూపమునఁ బ్రభువు జాగుగా నిందింపబడియె.

నాయకః- ఇట్లు విని యేమిచేయఁబడును.

సఖిః- వేతేమి యున్నది.

క॥ నవరస తృష్ణా కులఁడౌ
నవనీరజ నయనుఁ డనుఁగు నలినాలయైకై
నవశశి మకుటుం డుమ్మకై
నవక మెడలి మున్ను వెతఁ గనం గాలేదే.

నాయకః- ఎచ్చట నైనను సఖి యపమానింపదుగదా.

సఖిః- (నవ్వి)

క॥ పరిభవ వేళన్ నీకున్
సరియగు తరుణు లెటువీడి చనెదరు నిన్నున్
గరము సుఖము నీ వెట్టుల
నరసెద వీరీతి దవ్వనం దాపబడన్.

నాయకః- (సోత్కంఠముగ)

క॥ వలచిచ్చునఁ బొగిలిననేఁ
జెలి! సిగ్గువీడి నాథుఁజేరెద, నామై
దలఁచినటు దేవిసేయుత
బలితపు విరహాగ్ని నిడుమఁ బడ నాకేలా.

విదూః- ఓయీ! ఇప్పుడు జాగు సేయుట లగుగాదు. సఖి
పింపుము.

రాజు:- మూర్ఖుడా! చసలుడవా యేమి?

సఖి:- సఖి! వ్యాకుల వైతివా యేమి? యేమియు నూహింప రాని యమంగళ లక్షణములు నీయందుఁ గన్పడుచున్నవి.

నాయిక-మృత్యుసంభావ నార్హములగు భాగధేయములే నాకుఁ గలవు.

ఉ॥ కానిపనిన్ ధురంధరతఁ గౌర్యనిధానుఁడు కాముఁడూనె, నా మానస బాధనెంతయును మాన్పఁగ బంధుఁడు గానరాఁడు నే హీనదశాస్థితిఁ వనటనెద్దితి, నంతయు నంతమానటుల్ హా! నిజమయ్యె నియ్యెడఁ, దనంతట మృత్యువు చేరువన్దగున్.

(అని మూగ్నిల్లును)

విదూ- ఓయీ! చాలఁ బ్రమాదము గల్గెను. నేను దొలుతనే చెప్పితినిగదా సమీపింపుమని.

(రాజు ససంభ్రమముగ నుపసరించును.)

సఖి- జయమగుఁగాత.

విదూ- అబ్రహ్మణ్య మబ్రహ్మణ్యము.

సఖి- మహారాజా! హస్తమునఁ దాకుము. అటులఁ దాకుటచేఁ జేతనము లభించును

రాజు- (అట్లు సేయుచు,)

చ॥ ముకుళితమయ్యుఁ గన్నుఁగవ పూనువిలోలతఁ; గొను స్వేదమొం దకయ యురోజకుంభముల దందడినూర్చుఁ; బ్రసాదభావమా గక ముఖలక్ష్మి తాపమునఁ గందియుఁదాఁ బులకాన్వితంబుగాఁ బ్రకటనసేయు; నిక్కముగ భామిని భావము పర్వ నాదెసన్.

(మఱలఁజూచి) అహో! ఈమె రామణీయక మెల్లయవస్థ
లందును భేదమొందక స్థిరముగా నున్నది. బౌను,

ఉ॥ ఈలలితాంగి కన్బొనులు నృత్యమువీడుచుఁ గిందుమీఁదుగా
లీలఁ దొలంకుటేది, సకులీనతఁ గంతుని చాపవల్లికి
దాలుచుఁ; గూర్కనీలకుముదద్వయికిన్ గనుదోయి వాదులన్
దాలుచు, గూర్చుచేఁ బడలినన్ గను వాతెఱ నైజధుర్యతన్.

విదూ - నీవు మా ప్రియవయస్కుని హస్తమునఁ దాఁకఁబడియు
చైతన్యమెట్లు పొందకుంటివి?

రాజు - (సానందముగఁ దనలో)

గీ॥ సుధకునిధి చంద్రసరసిలోఁ జొచ్చినట్లు
తొవలతమ్మల కడుపులోఁ దూరినట్లు
వేలుపుల పూలజాలులోఁ దేలినట్లు
దీనిలో మానసము నిర్వృతిని గడించు.

సఖి - చెలీ! ఈ హస్తస్పర్శమునఁ గూడఁ దేరకున్నావు! అహో!
ఏమి నీ కఠినత్వము!

నాయిక - (కొలఁదిగ నిట్టూర్చి) అహో! ఏల రసాయనావధమునఁ
దడుపఁబడినట్లు సుఖించుచుంటిని! ఈ జనము జీవనము కాంక్షించినది.
(అని కొంచెముచూచి సిగ్గుతో నుండును.)

రాజు - ప్రియా!

ఉ॥ ఏల విరాళింజాల వహియింతువు; పల్కుమ! యూరడిల్లుమా,
ఏల స్పృహపహక్రియ వహింతువు ప్రేమను బూనువానికై
హళిగఁ గంటివిందగుమ, యంగజువాగుర కాకుమా! చెలీ!
నీలసరోజమాల జిగి నిక్కెడుచూడికి నన్నుఁ దేల్పుమా.

విదూ - దేవీ! యసత్యపునిద్ర నేల విడువవు! ప్రియవయస్కుఁ
డిట్లు పిన్నదనముఁ జూపుచున్నాఁడు.

సఖి- ఏల జ్ఞానశూన్యురాల వయితివి. (అని యామెను బలవంతముగాఁ దెచ్చి రాజాంతికమునఁ గూర్చుండఁజేయును.)

నాయిక- (కృత్రిమ కోపముతో) పరిహాసశీలురాలా! తొలంగుము. (అని యసూయతోఁ జూచును.)

రాజు-

క॥ మందాక్షానతమై, నూ
తేందీవరదామ మట్టు లింపుగ నిడుపొ
సుందరి చూపంగజుమెయి
కందమునం దించుతంత్ర మనుచు నెఱుఁగుదుక.

(అని వస్త్రాంచలమునఁ దుడుచుచు,)

గీ॥ నీదు పరిజనమున నొకండేనుగానొ,
లజ్జఁగనియెడ వేల యోలలితగాతి!
కొగిలింపుము నన్న నంగమునఁ బొదలు,
నట్టి హరిచందనపు విరు లరవిరియుత.

(అని కొగిలింపఁగోరును.)

నాయిక- హృదయమా! కోర్కెలఁగూడ మించియుంటివి.

సఖి- వీరిరువురకు విస్రంభాలాపములు జరుగుఁగాక (అని యల్లనఁ దొలఁగును.)

విదూ- పూజ్యురాలా! ఇదిగో దేవి వచ్చెను.

(సఖి, ససంభ్రమముగా వెడలును. నాయిక భయముతో లేచును.)

రాజు-(భయముతో దెసలఁబరికించి) మూర్ఖుడా! ఆమెయెక్కడ?

విదూ- ఓయీ! పూజ్యురాలగు కర్ణసుందరికై దేవి యుద్యాన వన మలంకరించిన దని చెప్పితిని.

రాజు - (ముందునకుఁజూచి) నిజముగా దేవి వచ్చెనా? అహా! శుభములీ బ్రహ్మబంధువునకు ఫలించెను.

నాయిక - (చూచి మనమున) ఆకాశము లేకయే పిడుగుపడుట యెట్లు?

సఖి - మహారాజా! నన్ను జ్ఞప్తియందుంచుకొనుఁడు. ఇప్పుడు మేమిర్వురము వేతెడకుఁ బోవుచున్నాము.

విదూ - మేమిర్వురము నటులనే చేయుదుము.

(నాయిక సఖితో నిష్క్రమించెను.)

రాజు - (నిట్టూర్చి)

ఉ॥ చదలుననుండి దట్టమయి జారెడు చంద్రము కొముదినవలెన్
ముదితను జీవనాధికను బొందియు దైవవిధిన్ రసోర్ములన్
బొదలుచు నిప్పుడేనుద్రుటిఁ బూనఁగనైతి స్వతంత్రితన్, వ్యధా
స్పదమయి యున్నదేనొనరుపన్ గలదేదియె తోచదయ్యెడన్.

(అంత దేవియు హారలతయుఁ బ్రవేశింతురు.)

దేవి - రాచకర్జములు లేని యిట్టిసమయమున నిర్విణ్ణుడైన
యార్యపుత్రుఁ డిటనే వినోదించును.

రాజు - దేవి నన్నెఱిగెనా?

విదూ - అతఁగఁ గోపించిన దేవి వయస్యునిచే నూరడింపఁబడి
నదై యెట్లు విపరీతముగా ననుసరింపఁగలదు.

రాజు - ఏమును అభ్యంతరమునకే పోవుదుము.

(అని యందరు నిష్క్రమింతురు.)

తృ తీ యాం క ము

(అంత నిర్వరు చేటులు ప్రవేశింతురు)

ఒక తె:- సఖీ! వకుళావళీ! ఎవఁడు రహస్యము నిశ్చంకముగా వెలి
పెట్టునో అతఁడే హృదయమువలె బంధువుగదా; కాన నీవు చెప్పుము.
దేవి గృహమునందేల యాలోచించుచుంటివి.

వకుళా:- సఖీ! మండోదరీ! నాకు నమ్మిక లేదు. నీవు చపల
భావమున మఱచి యెవరియెదుటనైనఁ జెప్పుదువని యెఱిగింప
కున్నాను. కోపగించుచున్నావు. కానఁ జెప్పెదను. పరమమగు
మంత్రము ఇతరు లెఱుంగనటు లుంచుము.

మండో:- నమ్మిక లేనిదానా! చెప్పుము.

వకుళా:- సఖీ! ప్రభువు విద్యాధరకన్యకాయం దనురక్తుడై
యున్నాఁడు. అయితే దేవికారణమున నేమియుఁ జేయఁజాలకున్నా
డని యంతట ననుకోఁబడుచున్నది. ఏమన దేవితోఁ గలహించువాడై
యపలపించుచున్నాఁడు. ఆర్యుడగు బాదరాయణునిచే నంతఃపురఁ
శాలకు వెనుకదెసఁ దీర్పఁబడిన మదనోద్యానకమందు నేటి ప్రదోష
వేళ సంకేతము నిర్ణయింపఁబడి యున్నది..... దేవియంతయు
విని నాకుఁ జెప్పినది. ఇప్పుడు నేను గర్జనుదరీ రూపమును, నీవు దాని
సఖి రూపమును వహించి పోయి, యార్యపుత్రుని వంచింపవలయును.
కావున నీవార్త రక్షించుక సిద్ధపడుము. అని

మండో:- అహో! మహారాజు సంకటములోఁ బడినాఁడు. ఈ
రాజు లక్ష్మీసనాథుడయి యచ్చటఁ గర్జనుదరి నెదురుచూచుచుం
డును. కావున రమ్మ! పోవుదము. మనలఁజూచి రహస్యము బయలు
కాకుండుఁగాక. (అని నిష్క్రమింతురు.) ప్రవేశకము.

(అంత యధా నిర్దిష్టమగు రాజు ప్రవేశించును.)

రాజు—

ఉ॥ స్వైర విహార మొందియు దృశల్ వలనంబుఁ దిరోంచనంబులే
కారయరావు; సంస్తుత జనాలపనంబున నోష్ఠకాంతినేన్
దూరముసేయు లేనగవు దూలదు, విస్మృతినేన్ రహించు వ్యా
హారము తొట్టలేక, మరుఁ డారయఁజేయు విదగ్ధతారతిన్.

మఱియు,

చ॥ కలికి ముఖంబుచేతఁ దనకాంతి దొలంగుచు వన్నెఁబాసి జా
బిలి విధి దూలినట్లు కరబృందముసాచి సమస్తరాత్రిలో
పలఁగొనెఁ; బత్రముల్ విఱియఁ బారిన యుత్పలవాటి, తద్దృశా
స్థలిత వినీలకాంతియగు సా, వినతి ధ్వనికాంతు చేసెడున్.

(అని యంగభంగ సహితముగా)

చ॥ కమలము తత్పదద్వయికిఁ గాంచఁగఁబోవదు దాస్యమేనియున్
సుమశర్దువిల్లు తన్ని బొమ చొప్పున కోడి సతంబువంగుఁ; జం
ద్రముఁ డొనరించునేది, విధిదప్పు, దదాననకింకరత్వ శీ
లము దగు నంకముగనియె లగ్గుసనన్ దనతోడఁ గూడిరాన్.

(స్మృతి నభినయించి)

ఉ॥ చన్నులు మున్నుఁ దన్నుటచు సాగఁగ నిచ్చునటన్న ధ్యానమం
దున్నటువోలే సాచి గతినొప్పెను గన్నులశిక్షఁ; జన్నులున్
గొన్ననవిల్లు ముఖ్యసఖుఁ గొండొకనిన్ హృదయాన నిల్చి నాఁ
గొన్నన గుండెనుండి వెలిగా వెడల్క గడుఁ దొందరించెడున్.

మఱియు,

మ॥ సతతాశీదళ కోమలత్వమునమించన్ గల్గు గండాంశువున్
సతతాలిప్రక రావృత్తి బ్రబలు నిశ్వాసానిలంబుల్, తరం
గితయానంబుననాకృతత్వమున కెంతే నిక్కయా మేని సం
స్తుత లావణ్య మధెంతయు వెల్లడికిన్ సొంపారు నూత్నక్రియన్

మఱియు,

గీ॥ పంచశర దైవతవిలాస వైజయంతి
యింతి లీలారసాలసవృత్తి నెనసి
కాలకూటాంశమున సంధకారమొందు
సుధలహరి బోలి చిత్రమా చూపునెఱుపు.

(సవిశ్వాసముగ) ఏల యింకను వయస్కుఁడు తడయుచున్నాఁడు.

ఉ॥ ఈవిషయం బెఱింగి రుషయెంతయు వింపఁగ నెందయేనిఁ దా
జేవి లతాంగి చేడలను దిన్నఁగ మోసమొనర్చి నిల్పెనో
యా విమలాంగి ఫలదిభయానమునన్ నను జేరదేని నెం
తే వెతఁగాంచు నామన మతీత నవస్పృహలొంది మాటికిన్.

(ప్రవేశించి)

విదూ-- కార్యసిద్ధిఁ బడసి యదృష్టవంతుఁడవై వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు-- (సహర్షముగా నాలింగనమొనర్చి) ఎట్లు?

విదూ-- (ఛేవిలో) ఇట్లు.

రాజు-- (ఆనందముగ)

గీ॥ మఱల నిదియె తెలుపుమా నీదుసూక్తులు
రేవెలుంగు తోడ మ్రింగునటుల
వెలయు, నాదుమనము, వెలిగి లోనుగఁజంద్ర
కాంత మధికరసము గతిగ నలము.

(అని సోత్సాహముగ నాకాశమున)

క॥ యామిని! శతయామవవై
స్వామినివగు, మమృతనిధి! నిశాముఖముల నీ
కౌముదిఁ జొన్నుమ! ఆపుమ!
కామ! కఠోరాస్త్ర కర్మ కార్ముక రవమున్.

(గగనముఁజూచి) మిత్రమా! అచటికిఁ బోవువేళ సమీపించినది.
చూడుము,

మ॥ వినువీధిన్ దిరుగాడి డస్సి, కడు దప్పిగన్నవై సూరసూ
తుని కేల్చెవ్వుట వాగె లూడిపడెనాఁ దుక్కారముల్లాగ, న
య్యినుఁ డాత్మద్యుతి డింది పశ్చిమకుభృచ్ఛృంగఁబునన్ నిల్చి, చ
క్కనఁ జొచ్చున్ సరిదీశకూల గతమా కాంతార కాంతారమున్.

చ॥ అరుణచరున్ జనన్ విడిచి యబ్జిఁ దాఁకఁగనంటు దూరజో
భరమునఁదూలు భీతినన భానుఁడు గ్రుంకెడు సాగరంబునన్;
విరహము మించ వేడుకను బెంచఁ బయోజిగియున్ బియాంశువం
తరమున నిల్పుకో ముకుళనంబొనరించు నిజాబ్జకోశమున్.

విదూ-- ఓయీ! ప్రియవయస్యా! ఆమె యవస్థను నివేదించు
నీ విరహలేఖఁ బఠింపుము.

(రాజు చదువును.)

గీ॥ గాలితెరువులఁ దోడ్తోడఁ గప్పివైచి,
మణి గృహముఁజొచ్చు నీజ్యోత్స్న, మడఁతి! కొనుమ
నీలచేలముఁ దాలిచి నిలుమ వంత,
నెంతయుఁ గృశించి నిన్నంత నిందుఁడొందు.

చ॥ కలశములుంచుఁడీ వెలికిఁ గౌముది పోవనియట్లు మాటికిన్;
దొలఁగఁగజేయుఁడీ యుదుల, ధూరము సారెకు శోధనీతతిన్;

దలఁపకుఁడీ యనంగు సభిచారచరుత్వముఁ, బైకవంచమం
బొలయఁగ వాంఛసేతురెటు లుగ్గులులార! సుఖంబునాకుఁగన్.

మఱియును,

క॥ నళినోత్పలముల సఁధుల
దళముగ జతురసమిడుండు, దళబంధముగన్
దొలఁచడు పరిమళబంగుం,
డలపథిక స్త్రీలయసువు లనిలుఁడు దీనన్.

క॥ చంద్రియిటి చందనమును
గంద్రియిని బొరలునీరు కడుగఁ గథలఁబెం
పునగి, చెలులు నిరామయ
తన్దగునవి గూర్పఁగడపుఁ దారేయెల్లన్.

మఱియు,

చ॥ ఇతఁడగుధూర్తు, కట్టుఁడని యిందుని రశ్మలఁగుఁ; జంద్రికా
మృతములు దవ్వవోవఁగ, నమితు, విధుంతుడు వేడుమాటికిన్;
మతిఁబురవైరిఁ గొల్చుటకు మానిని వాంఛిని నుజ్జ్వలాప్తుడై
నుతిఁగను మన్మథున్ మఱల నొవ్వఁగఁ జేయుటకై చలంబునన్

విదూః ఇపుడేమి తలఁచుచున్నావు.

రాజుః- (లేఖను బాగుగావిప్పి) ఎట్లు, ఇక్కడఁగూడ నక్షరము
లున్నవి (చదువును.)

శా॥ “అమ్మా! నీకెవఁడేని మోసమును జేయఁలేదుగా” యంచు శౌ
కమ్ముల్ పల్కుటఁజేరి మావసతి, నాకర్ణింపుమా, కాంక్షనే,
నమ్మినాఁకీ యొకండు వ్యాధిగలదై యద్దాని మేన్దాఁక, హ
స్తమ్ముల్ కాయలు కాచనట్టిది సఖీ సంతానమందుండునే?

గీ॥ త్వద్విరహభార ముల్లంబుఁ ద్రస్తరింప
నిండు సీగెనపనికి నన్నెలత సొచ్చె
శ్వాసధూమంబు శ్యామలచ్ఛవిఁ గదించు
చిత్రశాల స్మరాగ్ని నచ్చెలికిఁ గొలుపు.

విదూః- (ముందునకుఁజూచి) ఓయీ! మీ యిర్వురకుఁ జక్క
వాక మిధునంబునకుఁబోలి స్నేహము కుదిరినది.

రాజుః- (సస్పృహముగఁజూచి)

మ॥ తన రక్తాబ్జ మనోజ్ఞ చంచుపుటి, నుద్ధారింప వాంఛించు భం
గిని గోకంబు కలంతఁ గాంచుఁబడు పంకేజాప్తబింబంబు; నం
తన దీనాననయై స్వకాంత విరహత్రాణార్థినింబోలి క
న్దొన నీటకగనుఁ, గోకి, భీతి వలదంచున్ బల్కునట్లెడన్.

విదూః- అవలో! గోధన సహస్ర సముద్ధూతమైన నిరంతర
ధూళి చేఁ జెంపొందిన తరుణ తిమిరపంక్తి చేలాంఛితమగు సమయమున
సంకేతస్థాన మనుసరింపుము.

రాజుః- (పైకిఁజూచి)

చ॥ ఘనతమమొప్పె. ధూపవయ కల్పిత ధూమరుచిన్, నిశాంగనా
ఘనశయనంబు బోలు దివిఁగాంచె నుడుల్ సుమమాలికారమక;
దనరెఁ దదంత రాన మృగనాభిని దాల్చినటుల్ మృగంబు; సం
జను నెలదాల్చె సిందురము చాఁదిన స్ఫటికలింగసంపదక.

రజనీ పరివృథుండు జరతను బూనకమునుపే యా ప్రదేశము
నాదేశింపుము.

విదూః ప్రియవయస్యా! ఇటు, ఇటు. (ఇట్లిర్వురు పరిక్రమింతురు)

విదూః- (ముందునకుఁజూచి) ఇదిగో! యిది, ప్రవేశింపుము.
గూర్చుండము. (ఇట్లిర్వురు సేయుదురు)

రాజు:- ఆహా! సమయమెంత రమ్యము.

గీ॥ సుమగృహంబులు ధూపధూమములఁ బూజలు
నవియె మదనాతురస్త్రీల కాలయములు
ధన్యులకుఁ గంటియెదుటనె దనరుచుండు
సపది హృదయోల్లసద్విలాసములునిశము.

విదూ:- ఓయీ! మిత్రమా!

చ॥ చిలుకలు దంపతీసురత సీతకృతముల్ వెలిబెట్టునంచు, భీ
తిలి, వెలి, రత్నవల్లభిని దేకువఁజేర్చిరి పంజరంబులన్
జెలఁగఁగపోతజాతము రచించు రుతంబులు నెజ్జలున్నెడన్
మెలఁగె శ్రీమాంబు చిందువుల, మెల్లనఁ బాపఁగ నిందుపాదముల్.

రాజు:- (నిట్టూర్చి)

చ॥ దవులవ నాయురాన సురతశ్రీమ భామినివారి కూర్కఁగా
ధవళ నివాసజాలక పదంబుల జారు శశాంకుపాదముల్;
దవులవ, వీనులందు సురతంబున మద్భుజ పంజరంబునన్,
దవుల విలాసభాసుర రదచ్ఛదపీడిత తద్గళధ్వనుల్.

రాజు:- (ఇట్లు బౌత్సుక్యముతో)

మ॥ తెలి ముత్యాలసరాల వెల్గుగమి సాంద్రీభూతమైనట్టి వె
న్నెలలో మోము మునుంగ, నంగభవ సందిష్టాధ్వమందున్, ముదం
బలరన్ జందన పాండురస్తనము లల్లాడంగఁ బ్రాణేశుపై
నెలమి జూపుత్వరన్ బదంబిడుచు నెంతే లీలలన్ గొల్పెడున్.

మ॥ నవతారుణ్య మసూహఁగాంచు, నవసౌందర్యంబు సిగ్గొందుఁ బ్రే
మవిధానంబును దీటుఁ దాల్చుదనుచున్ మన్నించుచున్ భూజనుల్
స్తవముల్ సల్పఁగ వించువెంత మరుఁడా చార్వంగిఁ గన్చున్, సతం
బు వహించున్ గడుదైన్యమున్ నగుమొగంబున్ గౌతుకంబున్ వెతన్.

(అంతః కర్ణసుందరీ వేషమున దేవియు, వకుళావలీ వేషమున హరలతయుఁ బ్రవేశింతురు.)

దేవి:- సఖి! హరలతా! మనమేదేని వినుచు నిటనుండము.

రాజు:- అహహో! యెట్లు! పాశ్రేణ్యరియేవచ్చె! (ముఖముఁ జూచి) ఆహహహా!

గీ॥ నలువవిస్మృతిఁ గనెనంచుఁ జెలిసికొంటిఁ,
జంద్రబింబంబు లావణ్య సారమున, నొ
నర్చి మృగకాకపదకంబుఁ గూర్చియందు,
నాయతాక్షము, నీమోము, నబల! తీర్చె.

విదూ:- నేనును వర్ణింతును.

చ॥ సురతసమి ద్విరోధమున సూరెలనూరెడు రోహిణీదృశా
సరసెజ కజ్జలాశ్రువుల సంగతి నానలుపంది కందుచే
వరలు నిశాకరుండొడిని బట్టుచు లాలనసేయునట్లు సుం
దర నిజవక్త్రసన్నిభముఁ దావహించుఁ ద్రియామ డింభమున్.

దేవి:- హతాశా! ఇదియెల్లయు నీ దుడుకుఁదనమే.

రాజు:- సఖి! వకుళావలీ! మీసఖికేల యీవామత! ఆలోకన
మాత్రముననైన మమ్ములఁ గృతార్థులఁ జేయదేల?

హర:- ఈ విషయమున స్నేహమే యపరాధము సేయు
చున్నదిగాని వామతగాదు.

రాజు:-

గీ॥ సిగ్గుచే నెగ్గుఁగని తొగల్ సెందుఁగాత
కపటనిద్రను వెన్నెలన్ గదిసియేనిఁ
బూల విలుపాఁడు లీలలో నోలలాఁడు
నట్టి నీచూడ్కి నాకేకరాక్షి! కనుమ.

మఱియు,

గీ॥ తన్ని! త్రపఁద్యజింపు, త్వరఁ బల్కరింపుమా
వీణె పంచమంబు వీనులలముఁ,
గౌఁగిలింపు నన్ను గాఢముగాఁ జాన!
కూరమయ్యె వారి జారికాంతి.

(అని నిలువెల్లజూచి తనలో) అహహా! యేమి యీ నిస్సీమ
రామణీయకము.

గీ॥ భూవిలాస మతను పూవిల్లును జయించు,
నయనపృత్తి యందు, జయశీతత్వ,
మంబుజాక్షి చిబుకవంటు పయోధర
కలశయుగముగాంచు ఘనతమృదుత.

(అని కౌగిలించును.)

దేవి:- (వెల్లడియై) ఆర్యపుత్రునకు స్వాగతము. (అని యొరగును)

రాజు:- (సవైలక్ష్యముగ)

క॥ తనచేసినతప్పు నెఱి
గినవానికి వీడఁబొడము నెఱిబుద్ధి, చెలీ!
జనియించె నిపుడుమాకు
ఘన వైలక్ష్యంబు తోడుగా మదికలఁగన్.

(విదూషకుఁడు రాజుపక్షమున నధోముఖుడై యుండును.)

చ॥ తలఁచెద వెట్లు నర్కమును దాలిమిచేసినతనంచు, నేను ద
ప్పులు గలవాడఁగాననుచుఁ బూనివచ్చిచెదఁ, దప్పజూడఁగా
వలనగునెట్టు? అంతయును బాసి తుమింపుమ! నన్ను నేలుమా!
వలనగు నాకునెద్ది యదిపల్కుమ! యానగ దేవి! చేసెదన్.

(అని పాదములపైఁ బడఁబోవును.)

విదూ:- ఓయీ! యేల యీ యరణ్యరోదనము చేసెదవు.

దేవినే యనుసరింపుము.

రాజు:- అట్లే యగుఁగాక!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థాంకము

(నేపథ్యమున)

దేవరతుఁ బ్రభాతసంధ్యయ వంధ్య యగుఁగాత! ఇప్పుడు,

గీ॥ తరణి తురగఖురక్షుణ్ణ ధాతుభూజ
రజముచేనాఁగఁ బూర్వాశ ప్రభవహీంచె;
నపరసాగర వేలాజ మైనఫేన
పిండపుంభ్రాంతిఁ బడచుర, విఘ్నఁడు గొలిపె.

ఉ॥ చందురుఁజూచు రాగమున శౌర్వరినెల్ల బ్రజాగరంబుతో
వందురినట్లు మంచు మల వాయువుచెల్పిని గల్వతీగ గూ
ర్కొందు; నశుల్ ప్రబోధ మొనఁగూడఁ, బ్రభాత విలాసగీతముల్
విందుగఁబాడు నాఁగఁగదలెన్ గలనాదతఁ దమ్మిచావులన్

మఱియు,

చ॥ సురత వినోదసాక్షులయి చూపడు లత్తుకయంటులుంటఁ బా
వురములుసోలి తల్పములఁబొంపిరిఁ గూర్కుగనున్; రతిక్రియా
పరుల వినోదముల్ గురులపజ్జ శుకంబులుపల్క, వానిచేఁ
దరుణులు దుస్తరక్రియలఁ దాగణియింతు సుసాధముల్ వలెన్.

(అంత విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.)

విదూష:- (సపరితాపముగ) మేలు, అమాత్యా! మేలు. కర్ణ
సుందరీ సమాన వయస్కుఁడగు దేవి చెల్లెలికుమారునిఁ గర్ణసుందరీ
వేషధారిని నీతావునకుఁ దెప్పించి యతని వాసమునఁ గర్ణసుందరిని విడి
చిన నీచే సర్వము సాధింపఁబడియె. ప్రియవయస్యుని చక్రవర్తి భావ
మును సర్వధా అభిముఖమైనది. మఱియు దేవివలని కరిహాసముచేత
మహానుభావుఁ డిప్పుడు రక్షింపఁబడియె. మందభాగధేయుఁడనగు నా

పెడబుద్ధిచే గర్జనుండరీ వేషమును ధరించిన దేవి చెల్లెలి కుమారునిఁ
బెండ్లియొనర్చుకొనుటకుఁ బ్రియవయస్కుఁడు సిద్ధపడియెను. ఇప్పుడు
దేవియే విలక్షణముగా గలదు. కనుక నా దుస్సహ సంగతనివాసుఁడగు
నార్యపుత్రుఁ జేరఁజనియెద. (అని నిష్క్రమించును)

(అంత రాజును విదూషకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు:—

శా॥ ఫాలస్తాంబక కీలికీలకిసల ప్రాచుర్య శయ్యాస్థలిన్
నాళికాస్త్రుని నిద్రలోఁజొనఁపు కందర్పారిపాంథాళికిన్
జాలన్ హానినొనర్చె; మర్కములువేచక వజ్రసారంబులౌ
కోలల్ కొండాకమన్మథుండు గురియున్ గూరంబుగా మాటికిన్

మఱియును,

ఉ॥ ప్రేమకు లోటుగా నధరవీధి దృగంబులు జారఁజూడః భూ
సీమల తాండవంబరయఁ, జిత్రము తద్విపరీతఘక్కినేన్,
గామ విలాసముల్ ముగియఁగాఁ గనుమోడ్చున మార్పుదుల్వినక
నోమ; విపర్యయంబుగఁ గనంగొననౌ విధిచేష్ట మిక్కిలిన్

విదూష:— అహో! ఇంక నిప్పుడును బరితపించుచున్నావేల? పిశు
నుల ముఖమున మసిఁబూసి మనోరథము నెఱవేర్చికొనినట్లేకదా.

చ॥ వలనుగ దిష్టమాపినను, బైదలిఁగాంచుట నామనంబులోఁ
గలుగదు నమ్మకంబు, తనకొఁగిట నిష్టజనంబు చిక్కియున్
దలఁపులు మిన్నలన్బొరలు, దానఁ ద్రుటికదలపంగనాను, ద
వ్వల మఱిలన్ దనున్గదియఁ బొల్తుకయో ర్తరుదెంచునట్లుగాన్.

(నేపథ్యమున)

మహారాజునకు గ్రీష్మసమయము సుఖముఁ గూర్చుఁగాత. ఇప్పుడు

చ॥ మునుపుఁ బరీక్ష సత్సలిలమున్ దమమనకులఁదాపు త్వద్విష
జనవరయావతంబు వని దప్పింగలంగి, నడల్ బెడంకఁగాఁ,
గనెదరు, బాష్పబిందుతత గండతల బులతోడ, వెక్కుచున్,
స్తనయుగళీ తటంబుపయిఁ దావగు నాణెన్ఁ దారహారమున్.

రాజు:- (సోత్కంఠముగ)

ఉ॥ మంచికొలంబుసుందరి యమందగతిన్ రజిలోలచితయై
సంచిత పూర్ణసత్కియైని సాంద్రపటీర పృషత్కసంచయా
భ్యంచిత సుందరత్వ కలితాంక తలస్థితుఁ జేసివేగఁ దే
లించు సుఖోర్మికావలి లలిన్ దినమధ్యమునంద యాతనిక.

మఱియు,

చ॥ తములముతేమ వాసినను దప్పదు స్వచ్ఛవి మోవి, రీవి నే
త్రము పెనుచున్ బయఃపటల ధౌతము కజ్జలమయ్యుఁ, గేశబం
ధము విగళత్కణంబగుచుఁ దాల్చు నమందరసంబాకండు, చం
ద్రముఖికి స్నానమాడఁగనె, దర్పకుమేటి శరంబుసాటియే.

(సౌత్సుక్యముగ)

మ॥ కదళీస్తంభ నిభాభిరామ సహజగ్రాహణ్యోరు యుగ్మోన్నతుల్,
మృదు కృష్ణాగురు ధూపితస్నవనవారి పార్ద్రకేశంబులున్,
విదితాకృతవ శీతల స్తనశయిల్. పెంపైనమేన్కాంతి, ఘ
ర్మదవాతప్త మనోజు జీవనములన్ రక్షింప మందయ్యెడన్.

ఇంకను దేవి యాహ్వానము కాకున్నదేల?

విదూ:- ఓయీ! త్వరపడకుము. ఇది పరిహాసమని దేవికి
గొప్ప యభినివేశము.

(ప్రవేశించి)

చేటి:- ప్రభువునకు జయమగుఁగాత. వివాహ యోగ్యములగు
నీ యాభరణములు దేవిచేఁ బంపఁబడెను. వీని నలంకరించుకొని వివాహ
భూమిని భూషింపుము. (అని యాభరణముల సమర్పించును.)

రాజు:- ఇది నీవు కైకొనుము. నేను వచ్చితినిని దేవికి నివేదింపుము. (అని కంఠమునుండి తీసి ముక్తాహారము సమర్పించును. చేతిగాని నిష్క్రమించును.)

రాజు:- (తన యలంకారములు విదూషకున కొసంగి నాట్యమున తన్నలంకరించుకొనును.) నిట్టున్న

మ॥ తన యశ్యంచల చుంచిపల్లవ మహత్త్వంబంగజాతున్ రతీ
వనితాంకస్థితునేఁ ద్రిలోకము భరింపజేయు గంధేభగా
మిని వైవాహిక హోవధూమకలనా మాలత్కపోలాన్యమే
గనుఁగోనానా, త్రిపారసాతిశయ సంక్రాంతి నతంబైనటుల్.

విదూ:- వివాహవిధి నగ్ని పరిజ్వలనమైనను జేసెదవా? దేవియెట్లు సమర్పించునో అటుల గ్రహింపుము.

(నేపథ్యమున)

మ॥ చెలంగు మంగళగానముల్ చతురతా శ్రీదోచుతల్ లాసికా
కుల నృత్యంబుల, బాహ్యకక్షల నృపుల్ గుంపై నతి గొల్చుతల్
లలి స్వఃకాంతలు పూజడిన్ విడుతఁ, గల్యాణస్థలి బెండ్లికై
యెలనవ్వారఁగ దేవచేరుత, నిజాధీశాత్మ కాంక్షాదృతి.

విదూ:-ఓయీ! దేవి వంఛింపఁబడెనని నిస్సందేహముగ నెఱుంగుము. రమ్మ! త్వరితముగ బోయెదము. ఇటు, ఇటు.

(ఇర్వురుఁ బరిక్రమించుచున్నారు.)

(అంత దేవియుఁ జేతియుఁ బ్రవేశింతురు. విభవముతోఁ బరివారమున)

దేవి:- సఖీ! హారలతా! ఆర్యపుత్రుని విప్రలంభము పర్యాప్తమయినది. (అని ముందుఁజూచి) ఇదిగో! విప్రవిటునితో భర్త వచ్చెను (అని చాటుగ నిర్వురు నిలుతురు.)

విదూ:- ఇదిగో! దేవి సమీపింపుము. (అనియట్లరువుచు చేతురు)

దేవి:- (లేచి) ఆర్యపుత్రునికు జయమగుఁగాక. (అందఱు యధోచితముగాఁ గూర్చుందురు.)

దేవి:- (అంజలి బద్ధమై) నేను విరుద్ధము నాచరించిన దానికి శిక్షగాఁ గర్ణసుందరిని సమర్పించుచున్నాను.

రాజు:- మహానుభావ స్వభావురాలవు. నీకెద్ది యిష్టమో దానిని జేయుము.

(ప్రవేశించి)

ప్రతీహరి:- అమాత్యుఁడు ద్వారమున నున్నాఁడు.

రాజు:- త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము. (ప్రతీహరి నిష్క్రమించును)

(అంత నమాత్యుఁడును ప్రతీహరియుఁ బ్రవేశింతురు.)

ప్రతీహరి:- ఇదిగో! భర్త. అమాత్యుఁడు సమీపించుఁగాత.

(అమాత్యుఁడు యధోచితముగా నుపసర్పించును.)

రాజు:- ఆసనమోసనము! (ప్రతీహరి యాసనముంచి పోవును)

దేవి:- సఖీ! కర్ణసుందరిని దెమ్ము. అమాత్యునెదుట సమర్పించి నిరపరాధురాల నగుదును.

చేటి:- నవవధువని యవనికాంతరమున నేయామె యుంపఁబడెను. (అని పోయి యామెనుగొని ప్రవేశించి) దేవీ! ఈమెను సమర్పింపుము.

దేవి:- (సలజ్జయగు నాయిక నంతికమున నుంచి, తనలో) ప్రత్యక్షముగా నామెయే యీమె. ఆహా! యీ కపటనాటక మాహాత్మ్యము.

రాజు:-

శా॥ మాంజిష్ఠచ్ఛవిమోవి, మోము శశిధామచ్ఛన్నముఁ, భూయుగంబు
బుఁ బూతాస్తుశరంబుఁ బూర్ణముగఁ గప్పు, హేమకుంభప్రభా

పుంజంబుజ్ జనుదోయి సౌరు నియతంబున్ సేయు, నచోచ్చత్పలం
పుం జాయ్ గడకఁటికాంతి కడుఁ ద్రావున్ నిక్కమూహింపఁగన్

(మిక్కిలి నవ్వి)

గీ॥ నైజతరళదేవి నాచూపువంచించు
జంచలాక్షితోడ సమతఁగోరుఁ
గొఱతలేకయున్నె, కోమలి సమస్పష్టి
సప్తకేని శక్తి జాలకున్న.

దేవి- ఈమెను నీకు సమర్పించితిని చతుస్సముద్ర ముదిత
భూరత్నమైన యీమెను భజింపుము. (అని తత్కరమున నాయక
చేయి యుంచును.)

రాజు- (కైకొని) దేవీచే ననుగ్రహింపఁబడెను.

దేవి- అమాత్యా! యుక్త మొనర్పఁబడెను.

అమాత్యుడు- ఏమి చెప్పితివి.

చ॥ తమకులమందు మాక్తిక విలాస సమచ్ఛవి పుట్టి విచ్ఛగఁ
దమ కులకీర్తి మేరువనుధాధరవక్షముఁ గుచ్చిపేర్చఁగాఁ,
దమ యవనీశతన్ జలధి తల్పమునన్ హరిసేదదేఱఁగా
నమరు చళుక్యరాజుల గృహంబునకున్ వధువైతి విమ్ములన్.

విదూ-వివాహముజరిగెను. ఇపుడు స్వస్తివాచనమునకవసరము.

దేవి- (స్వగతము) హతాశుఁడా! వివాహముఁ జూతువుగాక.

గీ॥ కనకపుంఖాస్త్రచయ మనంఖ్య మగుఁగాత
అమ్ము జయలక్ష్మీ కర్మతంబగుత; మదన!
ప్రియజనంబుల నెడఁబాయు వెతయడఁగుట
సహచరుల కొక్కచాయ యా సౌఖ్యమగుత.

అమాత్యుడు- (ఆత్మగతము) వెల్లడికిది యవసరము. (ప్రకాశముగ) ఎవడక్కడ?

(ప్రవేశించి)

ప్రతీహరి- అమాత్యుడు డానతి యిచ్చుగాత.

అమాత్యుడు- దేవి భాగినేయుండగు కుమారుని వేడుకకై తెచ్చితి తనయింట బంధుసహితుడై యుండెనా లేదా కనుగొనుము.

ప్రతీహరి- ఇప్పుడే యిటు తిరుగుచుండగాఁ జూచితిని. (అని పోయెను.)

దేవి- (ఆత్మగతమున) హా! చెడితిని! మందభాగ్యురాలను. ఇది కైతవమని వ్రత్యక్షముగా నామెయే యీమెయని నుడివితిని. వంచింపఁ బడితిని. ఏమిసేయుదును (ధైర్య మవలంబించును.)

(ప్రవేశించి)

ప్రతీహరి- గర్జన నగరము జయించుటకేగిన రుచ్చికునినుండి ప్రధానుడగు వీరసింహుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు- త్వరగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

(ప్రతీహరి నిష్క్రమించి వీరసింహునితోఁ బ్రవేశించును.)

వీర- సామ్రాజ్య యుక్తుడగు దేవరకు జయమగుఁగాత.

అమా- ఆసనము.

రాజు- వీరసింహా! వృత్తాంతమేమి? తెలుపుము.

వీర- మనబలము సింధుతీరమున గర్జన నగరాధిపతి సైన్యముతో గవినెన సంగతి దేవరకు నివేదింప బడియే యుండెను. పిదప గొప్ప సమ్వర్ధము కాఁగా.

చ॥ కలయఁ గులాద్రులెల్లఁ గడుఁ గప్పఁగఁ గోరికఁబూని సూదియున్
దొలఁచఁగరాక పాటు పెనుదుమ్మున వ్యోమమరంధ్రమయ్యె; వీ
రుల కడు రాకపోకలును రూపడ ధారుణి మండలంబు ద్వా
రలసిత లక్ష్మీయై సవివరంబగుచుండెను వీరులేగినన్.

తరువాత,

ఉ॥ ఏలర దోర్బలంబు, విలునెక్కిడు, మేఁబ్రహారింప, సాధ్వసం
బేలర, నేను బ్రాక్ష్మహరణేచ్చుఁడ, వే రథమెక్కి కొట్టుమా
యీలలి వీరులెల్ల వచ్చియుంచు నుదార ముదాపహోక్షులన్
హళి సురాంగనల్ వినిరి యభి రథంబుల మోమువ్రాల్చుచున్.

రాజు - తరువాత?

వీర - కృమముగా,

శా॥ నీరంధ్రంబుగ వ్రాదినీరుచుల నిండెన్ వ్యోమరంధ్రంబు పెన్
దూరంబైకనెఁ, ద్రాస్తతామ్యదిన సప్తల్ శస్త్రజాతంబులన్
గూరిరాసిత్రిటి తారివీరవరణా రూఢోద్యమ స్వర్వధూ
వారంబేనియు వీలుగాంచద ధరాభాగంబుఁ జేరంగరాన్.

(దేవి నవ్వును.)

విదూ - ఉత్కంఠితుఁడ నగుచున్నాను.

రాజు - తరువాత?

వీర -

శీ॥ మింటికెగయు కబంధముల్ మీదఁబడుటఁ
గారు రక్తంబుతో గుహ్యక క్షితిధి
మెదుటఁ జూచుచు సురసరో జేక్షణాలి
కిన్నర కులక్షమా శంకఁ గీడుపడియె.

మఱియు,

ఉ॥ కమ్మగఁ బాదు నచ్చరల కమ్మని వాసనగల్గు మోములన్
బమ్మెడు నూర్పులఁజేలఁగు వంశవిజిత్వర భృంగనిస్వనం
బిమ్ము గనంగ, నాజి, రిపు బృందకబంధములాడ సేనలఁ
గ్రమ్మెను ధీరమై కరటి గర్జనమే మురజారవంబుగా.

రాజు- తర్వాత?

వీర- సుర లాశ్చర్యపడునంత కర్మ రుచికుఁడే చేసెను.

రాజు- పిదప,

వీర-

చ॥ జనవర నెమ్మినిన్ వలయు చారుతరారవ ముల్లసిల్ల స్వ
ర్వనితలు కొఁగిటఁబాదువఁ బట్టెను కంఠము గల్గఁజేయుచున్
దనరితి, భూరి రత్నజనితద్యుతి విచ్ఛరితాబ్ధి నూలుగా
నెనసిన ధారుణీస్థలికి నీశుఁడవై యిపుడీపు పోడవై

(అందఱు సంతసించురు. విదూషకుఁడు నృత్యము చేయును.)

అమాత్యుఁడు- ఇక నీకట్టిప్రియ ముపకరింతును.

రాజు-

మ॥ భువనాశ్చర్యకరంబు దేవి మహిమంబుఁ జూడనయ్యెఁ మనో
భవ భూమీరమవోలెఁ బట్టులదృశా వర్యంబు పోపించె, నీ
యవనీ మండలమెల్లఁగూడె నిటు లేకైకా తపత్రంబుగా
మివులఁ గల్గినదేది నిన్నడుగఁగా మేలొ ప్రియంబొండగున్.

అయిన నిట్లుగఁగాక.

ఉ॥ హేల గడించుశాస్త్రములనెను నేర్పరి, సాహితీసరి
 త్పాలుఁడు, వాదకేళి జితపండితుఁడుజ్జ్వలి నీలసద్వచో
 లోలుఁడు సత్కృతీన్ దినములోనె రచింపగలట్టివాఁడు, ధీ
 శాలి, విదగ్ధుఁ, డార్యజనసన్నతుఁడౌ కవినిల్చుఁ జెంగట.

(అని యందఱు నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

గ ద్య :

ఇది శ్రీ లక్ష్మీ వేంకటేశ్వర కరుణా కటాక్షలబ్ధ సరసకవితా విలాస
 లాలితులును, వనపర్తి సంస్థానాస్థాన కవివరులును, గౌళిక
 కాండిన్య గోత్రోద్భవులును, “ఆంధ్ర బిల్వణ” బిరుదాం
 చితులును నగు కప్పగంతుల లక్ష్మణ మాదిరాజు
 విశ్వనాథ కవియుగముచే ననువదింపఁ బడిన
 బిల్వణ కర్ణసుందరీ నాటికయందుఁ
 జతుర్థాంకంబు సర్వంబు
 సంపూర్ణంబు.

గ్రంథకర్త ప్రశస్తి.

మ॥ నెలపూఁదాఱుపు సా మెయిగను భవానీదేవి, యెవ్వని యా
దల నిత్యైశ్వర్య శుభిశీర్ష సంకలిత శబ్దబ్రహ్మ యాదేశముల్
ఘంటాపా పేతమనీషి, యార్యహిత సంకల్పండు శ్రీ బిల్వణుం
డిల నీకావ్యమునిల్పె సజ్జనము లెంతే సంస్తుతుల్ చేయఁగన్.

మ॥ భగవంతుండు కృపాశుఁ డాది కవియా వాల్మీకి మూలంబుగాఁ
దగి, ద్వైపాయన ముఖ్య సత్కవులు తద్దత్ బెంచుసేయన్, గవీ
శ గురుండైతగు కాళిదాసు సువచ స్సన్మార్గమందుండి యి
ష్టగనెన్ బిల్వణ కల్పశాఖ ఫలముల్ పుష్పంబు లవ్యాజితన్.

చ॥ కడ యమువుల్. గలట్టి నుడిగర్తగ, “నిన్ను”లు గల్గఁ గర్మగాఁ
బడయు క్రమానుశీత గలవారికి మోక్ష; సుకావ్యశాణి రా
పిడిఁ గనుటన్ గళంకెడల పెంపగు వాక్కులనన్ రచించి పే
ర్వడయు కవీశ్వరాళికయి వ్రాసెను బిల్వణుఁడీ మహాకృతిన్.

త॥ అమల కవితలీలలు కుం

కుమకేశర వితతులేక కుక్షిజములగున్

సుమహితము శారదాదే

శమువిడి వేతెడఁ దదుల్లసనమే నెఱుఁగన్ .

త ప్పా ప్ప ల ప ట్టి క

పుట.	పంక్తి.	త ప్ప.	ఒ ప్ప.
1	3	ధర్మవమా	ధర్మమా
5	1	లంబునిల	లంబుగనిల
8	15	=	పాఠాంతరము
"	19	పరాజ్ఞుత	పరాజ్ఞుఖత
10	5	సంరంభ	సంబంధ
11	22	ఁబంప	...
12	21	హృట	హృష్ట
13	6	చడ	చండ
15	22	కుత్	నుత్
16	10	చతుస్య	చతురస్య
17	10	జేయ లేరు	జేయ లేదు
18	13	గోడ	గోద
19	6	=	పాఠాంతరము
23	6	తృ	త
25	23	హువువలె	హునువలె
27	7	;	...
"	12	పొదమునెన్నేన్ గాంతి	పొడముఁగాంతి-
		విస్ఫుర్తి	స్ఫుర్తి నెన్నేని
"	14	దహించు	రహించు
28	7	బ్రాహ్మణ	బ్రాహ్మణి
"	17	నమ్ముఖ	నమ్ముఖ
"	21	గంటి	గంట
30	9	బల్కి	బల్క
"	17	దేవకులములేనియిచట	దేవుఁడులేని కోవెల యగు నిచట

పుట.	పంక్తి	తప్పు.	ఒప్పు.
31	23	వేణు	వేణి
32	13	మందు	మిందు
33	20	కూర్చుండు	కూర్చుండు
38	6	గూర్పు	నూర్పు
39	11	నీదుపరిజనమున నొకం డేను	నీ పరిజనమున నొక కండ నేను
40	13	స్పదమయియున్నదేనో	స్పదమిదియెల్ల నేనో
42	11	సా, వనతి	సావి నలి
47	5	లు నిశము	లనిశము
53	20	పరివారమున	పరివారమును
58	7	రుచ్చికుండు	రుచ్చికుండు
"	10	నెమ్మినిన్	గరనన్
59	1	నెను	నెలను